

CAPÍTOL IX

NOTES DOCUMENTALS

SOBRE ·LS ESCRIPTORS I MINIATURISTES CATALANS

ALEGRE, Fra Pere. — Capellà del Rei Jaume II, destinat, en 1299, pel Capítol de l'Ordre de Predicadors a la qual pertanyia, per anar a estudiar a Xàtiva. Se li donà 'l nom de capellà reial quan, en 1300, rebia del predit monarca un Evangelista amb posts d'argent i pedreries.

Amb un company, anomenat fra Bernat, com ell membre de la Capella reial, el predit Jaume feia pagar, a 20 de Setembre de 1301, unes quantitats per alguns llibres, detallant que eren per l'escriptura de pergamins i per l'il·luminació dels volums.

El mateix Rei, desde Saragossa, a 20 de Juny de 1304, manava pagar a fra Pere Alegre i fra Bernat de Tolosa, lo que se'ls devia per uns llibres treballats per ordre d'aquell, els quals devien importar la suma de 328 sous i 4 diners.

Desde Osca, a 1.^r de Juny de 1307, el ja anomenat monarca, li feia pagar 400 sous per l'adquisició d'una Biblia.

RUBIÓ : *Documents*, vol. I, doc. XXII, i vol. II, docs. XXI i XXIV.

ALFONS, Joan. — Escriptor de llibres, a les ordes del Rei en Jaume II. No consta determinat el temps.

RUBIÓ : Vol. II, doc. XXI.

AMARGOS, Jaume. — En 1352, escrigué un Cantoral, que hi ha a Sant Joan de Vilatorrada, que regalà a la parroquia 'l canon-

ge de Manresa, Bernat de Puig. El llibre es en pergamí, acreditant-lo de bon escriptor i anotador.

Revista Jorba, any VII, n.º 66.

AMICDALUS, Petrus. — Pere Ametller, escrigué a Lleyda, en 1327, unes *Regulae de circumlocutionibus participorum nobis deficientium*. Aquest manuscrit era del monestir de Ripoll, i avui figura en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Rodolf BEER : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. V., pàg. 50.

ANGLADA, Antoni. — Frare dominic, que vivia a Avinyó de França, envers 1395 o 1415. Acompanyà a Sant Vicens Ferrer en un dels seus viatges per Espanya, havent-hi d'ell, en la biblioteca d'Avinyó, un volum de sermons del dit Sant i un altre *De diversis verborum significationibus*, d'Alà de Lille. Aquests volums l'acrediten d'escriptor poc acurat i de caplletrador de poc mèrit.

P. PANSIER : *Histoire du Livre et de l'Imprimerie a Avignon*, vol. I, pàgina 96.

ARGENT, Joan. — Escrivent de lletra rodona, de la vila de Perpinyà, el qual havia sigut condemnat a desterro, per alguns crims, i que era demanat pel Rei Martí, perquè durant dos anys el servís, copiant-li llibres, valent-li 'l dit temps pel de desterro.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCLXXX.

AVETZAT, Guillem. — «Oriundus Tolose, scriptor litere formate». Confessà, a 5 idus d'abril de 1332, a Francesc Mayans, jurisperit vigatà, que havia rebut lo que li devia, per un any anterior, «ad scribendum vobis et ad opus vestri libros juris vel quaslibet alias scripturas uobis placeret», segons document firmat davant el mateix notari «pridie kal. Julii, de 30 de Juny, 1330».

Curia Fumada de Vich : *Manual*, de Bernat SALAT.

BALLESTER, Simó — Escrivent de lletra formada, a qui la Reina feia pagar, a 6 de Novembre de 1402, els treballs de

caplletrar en atzur i vermelló un Breviari per la dita senyora, per 220 sous. Era valencià d'origen.

RURIÓ : Vol. II, doc. CCCLXXXI.

BARBASTRE, Joan de. — Una carta de Pere *·l Cerimoniós*, datada a Barcelona, als 13 de Setembre de 1370, dóna notícia de que aquest escriptor tenia de fer el trasllat d'uns llibres francesos, al qual objecte se li ordenava que'ls terminés ben promptament.

A 10 de Març de 1381, se li abonaven 3,000 sous, per diversos llibres que portava escrits per la Cambra reial.

Surt també en uns documents de 1378 i de 1383, en que se li paguen altres treballs d'escriptor.

Se'l menciona com adscrit a l'escrivania reial, als 18 de Març de 1384, en que féu rebuda, de 3,000 sous, per haver escrit, pel Monarca de Castella, un trasllat de les Ordinacions de la Casa reial aragonesa, dictades per Pere IV.

A 27 de Juny de 1386, el Rei aragonès li feia trametre una bona suma de diner per son treball d'escriure i d'il·luminar el ja citat llibre de les Ordinacions de la mansió reial, tramès al Rei de Castella, i, també, per haver obrat una *Crònica* del Rei Jaume I. Del context documental, sembla deduir-se que en les caplletres de les predites Ordinacions hi havia pintats dels diferents oficis del servei reial. El còdex de les Ordinacions, a que's fa referència, deu esser el conservat avui a Mallorca en la biblioteca del senyor Comte d'Ayamans.

Jaume MASSÓ i TORRENTS : *Historiografia de Catalunya* — RUBIÓ : Volum I, docs. CCXXXVI, CCXXXVIII i CCXXXIX, i vol. II, docs. CCLXXX i CCCIV.

BASSA, Ferrer. — Pintor i miniaturista, en 1333.

Vide vol. I, pàg. 84, i vol. II, pàg. 118.

BATET, Joan. — Capellà, escriptor del Rei Pere *·l Cerimoniós*, que escrivia 'ls llibres per la capella del Rei Joan I, manant aquest, a 14 de Desembre de 1387, que no li fossin lliurades quantitats fins que tingués acabada l'obra en curs.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCXIV. — PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie I.

BEDÓ, Ramon. — Un tal *Raymundus Bidaudi* (potser Bidau), escrigué, al segle XIV, unes cartes, *Dictamina*, de Pere de Vineis, còdex del monestir de Ripoll, avui en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

BEER : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. V, pàg. 508.

BELTRAN. — Il·luminador barceloní, en l'any 1389.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

BELLMUNT, Joan. — Escriptor de lletra rodona, de Barcelona, en l'any 1323.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

BERENGUER. — Escrivent de 1280 i 1321.

Vide *Fullit*.

BERENGUER, Arnau. — Il·luminador barceloní, dels anys de 1361, 1374, 1378 i 1381.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, series I i II. — BALLESTEROS : *Historia de España*, vol. III, pàg. 525

BERNAT, Fra. — Escriptor del Rei Jaume II, a principis del segle XIV.

Vegi's TOLOSA, Fra Bernat de.

BERNAT, Mestre. — Escripitor reial, en l'Agost de 1313.

Vegi's GONTER, Bernat.

BOXEDA, Pere de. — Firma, *Petrus sacerdos de Boxeda qui me scripsit*, un Cantoral, a finals del segle XIII, o principis del següent, el qual pertany a l'Institut d'Estudis Catalans, i que havia sigut de casa Dalmases de Barcelona. Duu bona lletra i belles capitals, i va en pergami.

Brau, Martí. — A 6 de Març de 1389, el Rei Joan I, li feia pagar l'escriure un llibre *vocatum Plutarco*.

RUBIÓ : Vol. I, doc. CCCXCIX.

BRENTONS, Pere de. — «Qui fui de villa Berge, nunc habitans in ciuitate vicensi», confessà rebre den Jaume Cardó, advocat de Vich, 12 lliures, «pro-faciendo et scrivendo apparatus cuiusdam vestri digesti noui», segons època del 13 de Juliol de 1326. El mateix dia prometia, al citat advocat, fer i escriure, dintre la ciutat de Vich, amb lletra formada, «unum librum vocatum codicem imperatoris in testu et in glosa», si se li donava pergamí i 21 lliures. No podia empendre altres llibres fins acabar, «possim tamen libros ut vulgariter dicitur illuminare si uoluerò hoc est litteris capitalibus et alia que sub nomine illuminaturis continetur et libros ligare».

C. F. : *Manual* del any 1326, anònim.

CALÇARROJA, Martí. — Metge del Rei Jaume II, a qui, aquest, en data de 5 de Març de 1306, féu pagar 25 sous pel preu de cert llibre que li va escriure.

A 12 de juny de 1309, el mateix Rei manava pagar-li 1,200 sous per la compra d'un llibre d'Avicena.

RUBIÓ : Vol. II, docs. XXIII i XXVI.

CALDERÓ, Mateu. — Il·luminador de llibres, ciutadà de Barcelona, del qual hi ha notícies en 1335, 1337 i 1350.

PUIGGARÍ : *Artistes catalanes inédites*, serie I. — SANPERE : *Trecentistes*, vol. I, pàgs. 99 i 300.

CALDERÓ, Mateu. — Sembla diferent de l'anterior un miniaturista, del qual parla un document de 16 d'Agost de 1391, com escriptor «de alguns pergamins los quals se scriuen e continuen molts e diversos privilegis de la ciutat».

Serà un tercer personatge, altre Mateu Calderons, aprenent il·luminador, citat pel Rei Martí en carta de 1403, al qual denominen Calderó documents de 1419 i 1447, el darrer suposant-lo ja mort.

Desde 1413 a 1443, un il·luminador, Mateu Calderó, escrigué moltes vegades en el rètol del ciri pascual de la seu de Barcelona. Devia acabar sos dies poc abans de 23 de Janer de

1446, tota vegada que en el citat dia va esser pagat a la Sagristia capitular barcelonina 'l drap blau de la sepultura.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, series I i II. — Francisco de BOFARULL : *Bibliologia*, part II. — MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, any 1914, pàg. 281.

CALDES O CAULEDES, Jaume de. — Escriptor, habitant a Vich, el qual, a 28 de Janer de 1309, feia promesa, al canonge Ramon Tallada, que faria «unum missale completum de litera rubea et illuminata» i amb les demés coses necessaries, tal com era 'l Missal de l'altar de Sant Vicens de la catedral ausetana, pel preu de 160 sous. Se'l torna a trobar, a 12 de Novembre de 1320, fent concordia amb el Tresorer de l'iglesia de Vich, Guillem de Montcorb, per l'obra d'un Breviari manual, segons el que ja havia ultimat pel canonge Bernat Nadal. En la capitulació s'establia que'l mestre Jaume cobraria 130 lliures i, a més, 20 de sobrepuig, si plavia al citat Montcorb, *ipsum illuminare*, advertint-se, també, que se li donarien els pergamins i que ell no hauria de fer el lligatge del volum.

Una altra concordia del dia 5 d'Octubre de 1321, manifesta que'l «Jacobus de Caulidis» era «scriptor commorans in civitate vicensi qui fuit dioecesis Tarrachonae», convenint amb el canonge Dalmau de Cleriana, que, abans del Totsants de l'any següent, li escriuria un Breviari manual a ús de la diòcesi, «de tali videlicet littera quali vobis mostram feci materiam dedi et insinuavi», consignant que l'al·ludit canonge podria fer il·luminar el llibre «per me vel quan malueritis», retenint-se en el segon cas la quantitat de 26 sous, de la suma de 10 lliures que's fixava pel treball d'escriure i pel cost dels pergamins.

C. F. : *Manuale* anònims, de 1309 i 1321, i del notari Bernat SALAT, de 1320.

CANYELLES, Francesc. — Miniador de 1383.

Vide entre 'ls pintors.

CANYELLES, Francesc. — «Scriptor littere rotunde civis Barcinone», segons document de l'any 1383.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II.

CARBONELL, Guillem. — Escriptor de Perpinyà, el qual treballà, amb altres, el llibre de la *Crònica*, per orde de Pere IV, cobrant a 27 d'Abril de 1345.

Un fra Guillem Carbonell, monjo de Sant Bernat, de València, a 25 d'Agost de 1404, rebia, d'orde de la Reina, la quantitat de 753 sous i 6 diners, per un Missal que havia escrit i il·luminat, amb destinació a la capella de la dita senyora. La distància de les dates, de 1345 i 1404, fa difícil de suposar que's tracti d'un sol personatge.

RUBIÓ : Vol II, docs. LXXVII i CCCLXXXVI.

CARDONA, Pere. — Escriptor de lletra rodona, el qual, a 1 de Desembre de 1400, deia que's comprometia a fer un Missal complit, segons ús de la diòcesi d'Elna, llibre que ell escriuria, il·luminaria i anotaria convenientment; enlestint-lo en el terme d'un any, i usant pergamins de cabrit. Es feia notar en el tracte, que'l llibre contindria profecies anotades, l'ofici de la Candelera i de Rams i l'*Angélica* del Dissabte Sant, precisant que hi haurien en el llibre tres lletres d'or. El preu estipulat era •1 de 48 lliures.

No se sab si aquest Pere Cardona resulta un mateix subjecte que un prevere, que, a 5 de Febrer de 1422, s'avenia a fer, pel rector de Porta-Celi, «lo Llibre de Vita Christi, apellat del Cartoxa, lo qual lo dit mossen Pere deu fer escriure en pergamins de cabrits per obs de dit prior».

Arxiu dels Pireneus Orientals, secció G., n.º 480. — J. SANCHIS i SIVERA, *Bulleti de la Biblioteca de Catalunya*, 1917, pàg. 135.

CASANOVA, Joan de. — Prevere, rector de Camarasa, del qual hi ha notícies, desde 27 de Juliol de 1386. Com escriptor que era, rebé diferents encàrrecs del Rei Martí.

Així, aquest, desde Saragossa, manava pagar-li 2 lliures, pel servei de la seva capella, o sigui un Missal i un Pontifical portàtil.

Se'l troba, també, esmentat a 15 de Març de 1403. Amb data de 15 de Juny de 1407, el citat Monarca li encarregava la copia d'un Missal pel Rei de Sicília.

RUBIÓ : Vol. I, doc. CDLXXXV, i vol. II, docs. CCCLXVII i CDVII

CASNIS, Fra Martí. — A aquest i a Fra Martí de Tortosa, de l'Orde de Predicadors, el Rei en Jaume II, a 3 de Març de 1306, pagava 126 sous barcelonins, «pro abtandis quibusdam libris nostris». Cal posar en dubte si els dos eren escriptors o bé relligadors.

RUBIÓ : Vol. II, doc. XXI, nota.

CATALÁ, Lambert. — Un escriptor i miniaturista d'aquest nom, que podria ser el del seu lloc d'origen, es troba firmant un volum, contenint el peatge de la lleuda de Valréas, datat a 29 d'Octubre de 1358, presentant en sa primera plana una gran lletra inicial il·luminada amb bon gust.

PANSIER : *Histoire du Livre et de l'Imprimerie a Avignon*, vol. I, pàgina 30.

CERVERA, Pere. — Miniaturista de l'any 1400. A 23 de Febrer, i titulant-se prevere de Santa Coloma de Queralt, s'obligà a escriure, de lletra redona, amb capitals il·luminades «de vermelló y atzur e aquelles florejar de girassol», un llibre anomenat *Dominical* per l'iglesia parroquial d'Igualada.

SEGURA : *Historia d'Igualada*, vol. II, pàg. 360.

CERVERA, Ramon. — Escriptor de Tarragona, que, en 1300, prometé fer un *Vita Sanctorum*, per l'iglesia de la Selva del Camp, «in causto et calamiis scriptoriis et aliis», donant-se-li 'ls pergamins i 7 sous, per cada quadern, de deu fulles, en quart.

Revista de l'Associació Artística-Arqueològica de Barcelona, n.º 58.

CIRERA, Jaume. — Aquest pintor català podria també haver-se dedicat a la miniatura, segons dóna lloc a pensar-ho una que, representant a Fra Francesc Eximenis agenollat als peus de l'Infant Jesús que està a la falda de la seva Mare i rodejat de set àngels adoradors, composició que (fig. 98) va en la primera plana del text del *Llibre dels Àngels*, que fou acabat d'escriure en 1418 i ara es propietat del professor Hermam Suchier, de Halle del Saale. Es curiós comparar aquesta miniatura, que es millor diríem una pintura, amb la taula del Museu de Vich, en la qual s'hi repre-

senta la Mare de Déu i àngels, festejant al Jesuset. (Vegi-s entre *ls pintors).

Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1909-10, pàg. 620, làm. 4.

FIG. 98. — JAUME CIRERA (atribució) (1418) : MINIATURA
(Col·lecció H. Suchier)

CLOS, Joan del. — Aquest il·luminador apar que's representà ell mateix en una miniatura d'un *Durandus : Rationale Divinorum Officiorum*, que, procedent de la Biblioteca Capitular, avui figura en el Museu Episcopal de Vich, any 1331 (figures 79 i 99).

COLOMERS, Guillem de. — De Banyeres, de la diòcesi de Bigorra, el qual, a les kalendes (dia 1) de Juliol de 1328, confessà rebre, dels sacristans de Cardona, tot lo que li devien, per haver escrit un *Santoral*, d'onze quaderns, i pel cost dels pergamins que havien servit per la confecció d'aquell llibre.

Bulletí de la Biblioteca de Catalunya, 1918-19, pàg. 214.

COLLELLS, Jaume. — Prevere, Rector de Pujalt, «scriptor lit-

tere formate», el qual, en 1340, es comprometia a escriure un Santoral i un Ferial per Verdú, a 11 sous cada quadern, de deu cartes, a dues columnes de trenta renglons, dins dos anys i mig.

SEGURA : *La Veu del Montserrat*, 8 de Juny de 1895.

COLLIURE, Antoni de. — Escriptor de la Curia de la Batllia de Perpinyà, el qual tingué a ses ordes a uns tals Guillem Jordà, Ramon Mestre i Guillem Carbonell, escriptors de la dita vila de Perpinyà, per escriure un llibre de Cròniques, destinat al Rei, rebent, cada un dels tres escriptors, 7 lliures, 4 sous i 8 diners de Barcelona, segons carta d'ordre de pagament, de 27 d'Abril 1345.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LXXVII.

COMELLA, Antoni de. — Pintor de Vich i miniaturista. Visqué entre 'ls anys de 1375-1396.

Vide entre 'ls pintors, pàg. 156.

COSTA, Berenguer. — Sembla que era escriptor. Se li pagaren 3 cartes (folis) en Desembre de 1383, posades en un *Directorium Juris*, que'l Bisbe de Barcelona havia donat a la propria Seu.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, any XV, pàg. 246.

COSTA, Nicolau sa. — Mestre miniador de Barcelona, el qual, per Desembre de 1390, cobrà 25 florins per un Psaltiri i unes Hores de Santa Maria amb diverses històries i caplletres d'or, Hores les quals devien ser les en que hi foren posades cobertes d'or, per Atzarach, argenter de Saragossa.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCXXXVII.

CRESPI, Domènec. — Sobre aquest il·luminador valencià poden extractar-se abundants notícies, recollides en sa majoria pels investigadors de la ciutat del Turia. Nosaltres l'inclourem en la llista d'escriptors i il·lustradors de llibres, tota vegada que en pàgines anteriors es parla d'ell.

En 1382, havia il·luminat un Leccioner pel Rei Pere IV d'Aragó, llibre que aquest reclamava desde Montçó, a 20 de Desembre de l'any següent, entenent que estava llest. D'aquest llibre se sab que hi havia tractades les caplletres a 8 sous el cente-

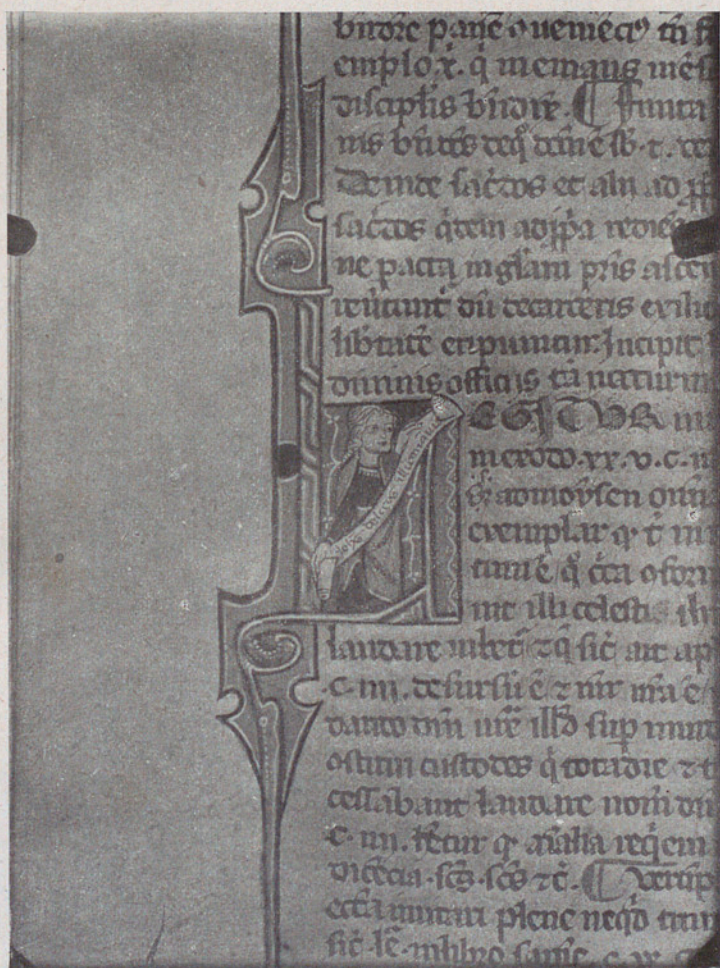

FIG. 99. — JOAN DEL CLOS (1331) : MINIATURA
 (Museu Episcopal de Vich)

nar. A 12 de Novembre de 1393, en Crespi era a Valencia comprant una casa, trobant-se-l al cap de tres anys treballant per la Seu valenciana.

A 14 d'Abril de 1397 rebia la darrera paga, o siguin 6 lliures 10 sous, per un Psaltiri que havia sigut encarregat pels jurats de Quart.

La ja citada catedral de Valencia li encarregà dos Psaltiris, treball pel qual feia època de 15 lliures *pro illuminatione*, als 13 de Març de 1398. En l'Arxiu Municipal de Valencia hi ha la copia, molt luxosa, del llibre de *Consolat del Mar* (figs. 89 i 100), que, en 1409, va il·luminar en Domènec Crespi.

Un document, de 15 de Febrer de 1417, ens diu que l'escriptor tenia la seva casa al carrer de les Corts; citant-se-l, en altres de 6 d'Octubre de 1418, 24 de Juliol de 1421 i 13 de Febrer de 1428. En 1437 seria vivent, tota vegada que, als 19 d'Octubre, junt amb son fill Galceran Crespi, rebé una quantitat del Cardenal Joan de Sant Sixt, Bisbe d'Elna, per un llibre d'Hores, en pergami, escrites i historiades, que'l citat prelat li feia obrar amb destinació al Rei, volum aleshores no del tot ultimat.

L'any següent deuria ésser comptat entre 'ls vivents, tota vegada que va ser-li taçat un còdex, el qual minià. Seria sogre del pintor Domènec Atzuara.

Vegi-s *Els Tresentistes*, vol. I, p. 300. — RUBIÓ: Vol. I, doc. CCCXLVII. SANCHIS: *Estudis Universitaris Catalans*, 1912, pàg. 222, i 1913, pàg. 79. — BALLESTEROS: *Historia de España*, vol. III, pàg. 528.

CRESQUES. — Abraham i Jafuda. — Geògrafs jueus, procedents de Mallorca, especialistes en la confecció de portulans i mapes-mundi. El més vell era pare d'altre, morint en 1387. El Jafuda fou batejat en 1391, adoptant el nom de Jaume Rives. Fou, segons indicis, en 1415, director de la recomenada escola portuguesa, fundada a Sagres per l'Infant Enric *el Navegant*. Un mapa dels Cresques fou regalat pel Rei Joan I al seu oncle Carles VI de França, éssent avui preuat ornament del Museu del Louvre de París.

GONZÁLEZ LLUBERA: *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1915-20, pàg. LIII. — FRANCESC CARRERAS i CANDI: *Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya*, 1919, pàgs. 56 a 60.

CHOEN, Mosse. — Jueu de Barcelona. Va escriure dos llibres de la Llei de Moisès i dels quatre primers Profetes, per encàrrec d'un tal Astruc Misael, jueu de Santa Coloma de Queralt, pel preu de 105 sous. Va fer-se 'l tracte a 4 idus de Març de 1311, o sia 'l dia 12 del mes.

SEGURA : *Costums de Catalunya*, cap. VIII, § II.

DOMÈNECH, Jaume. — Aquest es el nom de l'escriptor que, en 1331, datà un volum del *Rationale Divinorum Officiorum*, de Guillem Durand de Mende, que, procedent de l'Arxiu Capitular de Vich, avui està exposat en el Museu Episcopal (figs. 79 i 99).

Un fratre dominic del mateix nom ve esmentat en una carta del Rei *Cerimoniós*, calendada a 12 d'Octubre de 1363, perquè traslladés o copiés una *Crònica Universal*.

RUBIÓ : Vol. II, doc. 147.

FAREIG, Bernat. — El Rei Jaume II, desde Tortosa, a 31 de Desembre de 1303, ordenava que se li pagués el venir de Vilafranca de Conflent, que era sa patria, per escriure alguns llibres, donant-se-li 62 sous i 6 diners.

RUBIÓ : Vol. II, doc. XX.

FERRER, Ramon. — Escrivà que, en 1345 i 1346, tingué de refer i completar el *Llibre Vert* de la Casa Comunal de Barcelona.

Nota d'Agustí DURAN.

FERRIOL, Bonanat. — Escriptor de l'Infant Alfons d'Aragó, del qual consta que escrigué un llibre pel Bisbe de Vich, Galzeran ça Costa, i al qual, a 20 de Febrer de 1322, un tal Francesc de Costa, mercader de Barcelona, abonava 100 sous barcelonins de tern per orde del dit Bisbe. En el document de rebuda de la tal quantitat, l'artista es citat amb el nom de «Bonanatus Ferriol, scriptor Domini Infantis Alphonsi».

Arxiu Capitular de Vich, calaix 7, plec +, n.º 10.

FINESTRES, Bernat de. — Ardiaca de la Catedral de Vich, el qual, en morir, en 1371, llegà a l'iglesia «libros sequentes sci-

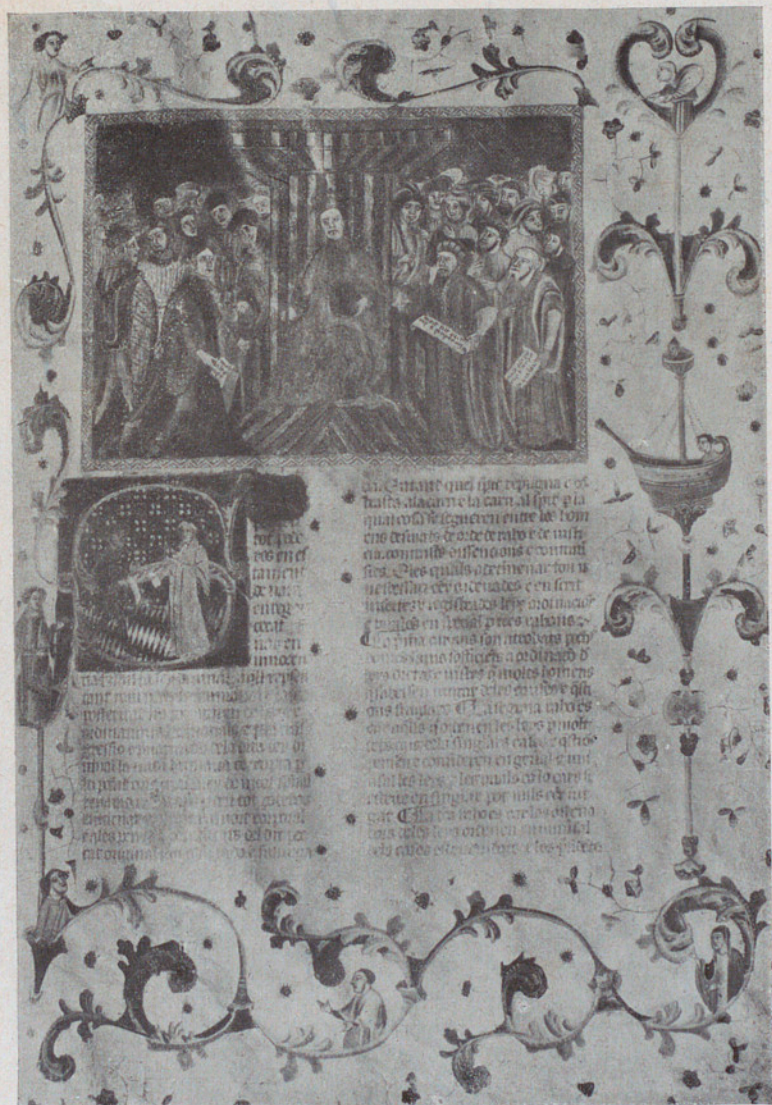

FIG. 100. — D. CRESPI (1409) : CONSULAT DE MAR
(Arxiu Municipal de Valencia)

licet Catholicon et Summam vocatum Johanninam et librum vocalium Manipulus florum».

A la Curia Fumada de Vich hi ha l'inventari dels seus béns, entre 'ls quals no deixen d'haver-hi 'ls instruments per escriure. Voldrà dir això que ell mateix s'havia fet les còpies dels llibres anteriors llegats a la catedral?

Arxiu Capitular de Vich : *Necrologi D*, f. 47. — C. F. : *Inventaris dispersos*.

FONTANA, Guillem. — Escrivà de lletra formada, al qual, a 4 d'Octubre de 1404, per ordre de la Reina, foren pagats 42 florins d'or, per haver copiat un llibre català de les Passions de Jesucrist i Meditacions de Sant Bernat, escrit al pergami, i que ell féu il·luminar i lligar amb tancadures d'argent. Traduí al català i copià un llibre d'Eximeniç, en 1426.

RUBIÓ Vol. II, doc. CCCLXXXIX.

FRESER, Mestre Pere. — «Scriptor et notator librorum artis musicae», que, a 22 d'Abril i pel Juliol de 1346, féu rebut per escriure un *Officier* de la catedral de Tortosa.

Bulleti de la Biblioteca de Catalunya, 1918-19, pàg. 126.

FULLIT, Berenguer. — En 1280, el Rei Pere II manava que's pagués lo que fos conivent, a un «Berengarium scriptorem, de domo nostra», al qual trametia perquè 'ls luminés uns llibres. Aquest artista deuria ser el qui anomenen Berenguer Fullit documents posteriors.

Alfons II d'Aragó, el dia de Nadal de 1287, manava costejar uns vestits a l'escrivent Berenguer Fullit, al qual enviava a Barcelona perquè escrigués una Bíblia i cuidés de l'il·luminació del volum. Aquest llibre seria 'l que en Jaume de Montjuïc traduïa del francès al català.

El darrerament citat Monarca, als 22 de Janer de 1291, manava que s'últimés i resolgués immediatament una causa que hi havia pendent entre la vila d'Igualada i l'il·luminador Fullit *de domo nostra*. Es possible que's tractés del compliment d'algun contracte estipulat entre l'artista i la citada població.

El Rei Jaume II, als 13 de Setembre de 1302, ordenava que s'abonés a en Fullit el treball de quatre mesos, emprats en l'escriptura d'una Bíblia, que aquell li havia confiat.

Un document, datat a Girona, el dia 8 d'Agost de 1321, dóna notícia de que'l mateix Jaume II concedia franquesa, immunitat i, entre altres, el privilegi de l'exempció del servei en host i cavalcada, a un Berenguer pintor, que es de pensar si seria 'l Fullit que ns ocupa.

Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 48, f. 130 v.; reg. 71, f. 110; reg. 84, f. 18, i reg. 220, f. 67. — RUBIÓ : Vol I, doc. V, i vol. II, doc. XVII. — *Revisita de Bibliografia Catalana*, vol. IV, pàgs. 48 a 58.

GARRIGANS, Fra Jaume. — El Rei Jaume II li havia encarregat que copiés unes Hores de la Verge, segons estil dels frares Predicadors. Havia sigut templari, i en l'època que ho era, ja 's deia d'ell que sabia «be scriure letra formada i iluminar ab or d'aicel de ploma».

RUBIÓ : Vol. II, doc. XXI, nota.

GIL DE ARENOS, Domènec. — Capellà del Rei, a qui, Pere 'l Ceremoniós, pel Janer de 1336, feia obrar un llibre, havent-li entregat tres dotzenes i mitja de pergamins. Sembla que aquest llibre era un *Lançalot*. Seria aragonès, a judicar pel nom.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LIX.

GIL DE CASTIELLO, Joan. — Als 2 de Desembre de 1352, Pere IV li feia donar 600 sous, per son treball d'escriure un llibre d'Ordinacions de la Casa reial, i un altre d'Astrologia.

RUBIÓ : Vol. I, doc. CLXIV.

GIRBAU, Arnau. — Il·luminador de Perpinyà, el qual havia posat caplletres en alguns llibres reials, i fets altres serveis; per lo qual, a 28 de Janer de 1351, se li concedia 'l dret de portar armes prohibides.

RUBIÓ : Vol. II, doc. XC.

GONTER, Bernat. — Sembla que aquest es el mestre Bernat, a qui 'l Rei Jaume II, desde Horta, encarregava l'il·luminació

d'una Bíblia, amb carta de 21 d'Agost de 1313. Un nou document, caldat a Lleida, l'endemà de l'anterior, especifica que's tractava d'un llibre escrit per ordre reial, de mà del notari de Saragossa Joan de Prohome. El mateix Rei, a 26 d'Agost del ja escrit any, donava pressa a l'il·luminador, i, a 4 de Novembre, li ordenava que li acabés un altre volum, sens incloure-hi les histories de la Passió. En aquestos dos darrers documents es dona ja al miniador el nom de Bernat Gonter. El llibre objecte de l'encàrrec reial, era un Psalteri glossat, i apar que era fet amb destinació al fill petit del Monarca, o sia 'l Príncep Joan.

A 15 de juliol de 1316, desde Montblanch, en Jaume II ordenava que se li pagués el treball d'il·luminar una Bíblia, la qual havia de ser remesa al Monarca, tantost fos llesta. El document que parla d'això dona a l'artista 'l nom de *mestre Bernat Gonter, pintor*, portant els detalls de que'l volum havia d'esser-li remès ben premsat i embolicat amb molts draps encerats. Als 9 d'Agost immediat, el Rei deia que havia rebut la Bíblia.

Res demostra millor el favor reial de que disfrutava aquest il·luminador, que un document, datat als 20 de Març de 1315, en el qual el citat Monarca aprovava l'entrega de 30 sous, perquè anés, complint una ordre reial, desde Daroca, on es trobava 'l pintor, envers Saragossa. Una altra carta allargava 'l pagament dels deutes que'l Gonter tenia fets a Daroca, essent aquesta nova mostra de la protecció del Monarca, datada a 17 de Setembre de 1315.

Tot això permet de suposar que l'artista que'ns ocupa era un dels principals miniadors de llibres del començament de la catorzena centuria.

RUBIÓ : Vol. I, docs. XLV, XLIX, L, LI i LIII, i vol. II, doc. XXXI.
— H. FINKE : *Estudis Universitaris Catalans*, vol. IV, pàg. 79.

GUERGORI O GREGORI, Rafael. — Il·luminador barceloní, del qual es parla ja en 1360. Consta que pintà un llibre d'Hores, per Na Violant, esposa de Joan I, i que, en 1410, il·luminà 'l Missal destinat a la capella de la casa comunal de la Ciutat comtal.

Vegi-s *Els Tresentistes*, vol. I, pàg. 266. — PUIGGARÍ : *Artistes catalanes inèdites*, serie II, — BOFARULL : *Bibliologia*, vol. II. — Agustí DURAN : *L'Hôtel de Ville de Barcelone*, pàg. 29.

ILLA, Ramon. — Escrigué un *Liber Synonimorum*, en 1326, que avui es a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i procedeix de Ripoll.

BEER : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. V, pàg. 501.

JACME, Frare. — Citat com a «scriptor de lletres formades e enluminador ab aur ab pinsell», per Jaume II, en carta de 9 de Juliol de 1308.

Nota d'A. GIMÉNEZ SOLER.

JOAN, Mestre. — Il·luminador barceloní, en 1389. En 1402, pel Març, cobrà 5 sous 6 diners, pel carteló del ciri pascual de la catedral de Barcelona.

PUIGGARÍ : *Artistas catalanes inéditos*, serie II. — MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, 1914, pàg. 280.

JORDÀ, Antoni. — Vivia a Santa Coloma de Queralt, a 5 de Novembre de 1333. Va prometre als jurats de la dita població que, desde la festa de Sant Miquel de Setembre, a un any, faria, per l'iglesia de Pontils, un Dominical com el de l'iglesia de Santa Coloma, amb bona lletra, rúbriques i caplletres, i amb posts, pel preu de 330 sous, pagant-se ell tots els materials.

SEGURA : *Costums de Catalunya*, cap. VIII, § I.

JORDÀ, Guillem. — Escriptor de Perpinyà, el qual, amb altres, treballà en el llibre de les Cròniques, per ordre de Pere IV, pagant-se'l a 27 d'Abril de 1345.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LXXVII.

MAGAROLA, Ferrer. — Escrivent, al qual es pagaven 14 lletres d'or, que feia fer, amb histories i en diversos colors, en un llibre de les Ordinacions de la Casa reial, en pergami, abonant-se-li 250 sous, a 23 de Juliol de 1353.

RUBIÓ : II, doc., CVII.

MALET, Joan. — El Capítol catedral barceloní pagava 14 lliures, a aquest escriptor, en 1391, pel treball d'escriure i el cost dels pergamins, i, a més, li abonava 1 lliura 3 sous 6 diners,

per lligar-lo, per fil emprat i per la *camisa*, que deuria ser la coberta que'l folrava. També, igualment, va escriure l'Evangelister de la sagristia de la mateixa Seu, llibre que estava «axorrat en lo blanch»; cobrant per aquesta nova feina 4 lliures 15 sous.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàgs. 247 i 462.

MANAMENT, Bartomeu de. — Il·luminador de Barcelona, que, per l'Abril de 1392, cobrà 5 sous 6 diners, per il·luminar el cartell (*pitafre*) del ciri pasqual de la seu de Barcelona.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, 1914, pàg. 280.

MARTÍNEZ DE ALCAN, Garcia. — En «Garcias Martini de Alcano, diòcesis pampilonensis», als 3 d'Octubre de 1342, prometé a l'Arnau de Palol, rector de Santa Creu de Calafell, escriure un llibre Sisè de les Decretals i les Clementines, test i aparell o glossa, en pergami, per 50 lliures torneses, ans de Pasqua. La contracta fou feta a Montpeller.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, any XV, pàg. 241.

MAYNART, Berenguer. — Il·luminador de Barcelona, a qui, en 1379, es pagaven, de béns del Rei, 9 sous 6 diners, per pergamins que comprà i paper.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCXVI.

MAYOL, Martí. — Caplletrà en 1329.

Vide entre 'ls pintors, pàg. 173.

MAYOL, Pere. — «Un scriptor de litera rotunda de civitate vicensi», al qual es dóna 'l nom de Petrus Mayolli, ve citat als 3 idus d'Octubre (13 del mes) de 1346.

C. F. : *Dupersorum*.

MELEC Joan. — El luxós Missal, numerat de 30, del monestir de Sant Cugat de Vallès, conservat entre 'ls manuscrits de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, porta l'indicació final «Scripsit Johannes Melec presbyter oriundus Britanie», prou expressiva per a donar el nom d'un bon escriptor, i, a la vegada, d'un gran

miniaturista. Aquest llibre degué ser fet en els darrers anys del segle XIV, o en els primers de la quinzena centuria (figs. 75, 76, 101, 102 i 103).

En 1403, sembla que diversos documents fan referència al mateix artista. Amb la data del 16 de Febrer, una lletra del Rei Martí, dirigida a l'Abat de Sant Cugat del Vallès, demana a

FIG. 101. — JOAN MELEC : MISSAL
(Arxiu de la Corona d'Aragó)

aquest que li trametés el seu il·luminador de llibres, a fi que pugués acabar, en el Breviari reial, algunes histories que hi faltaven.

A 25 d'Abril, del mateix any 1403, una altra carta reial dóna notícia de que un tal «Johanni illuminador francès», amb tot i haver promès servir al Rei Martí, havia fugit, essent a Saragossa, segons es veia, a servei de l'Arquebisbe, encarregant-li que fes quedar al dit miniaturista.

No pot assegurar-se si s tracta del mateix escriptor il·luminador en una carta, de 21 de Janer de 1407, en que Martí l'Humà trametia al Bisbe de Barcelona l'il·luminador d'un Psal-

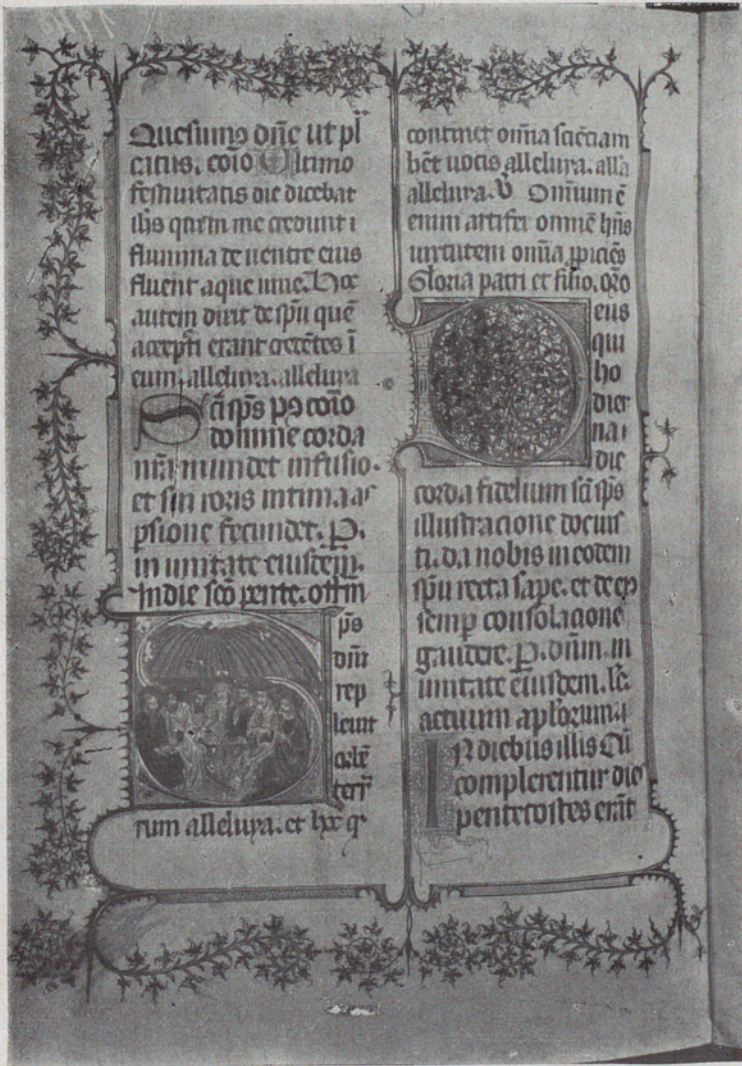

FIG. 102. — JOAN MELEC : MISSAL
 (Arxiu de la Corona d'Aragó)

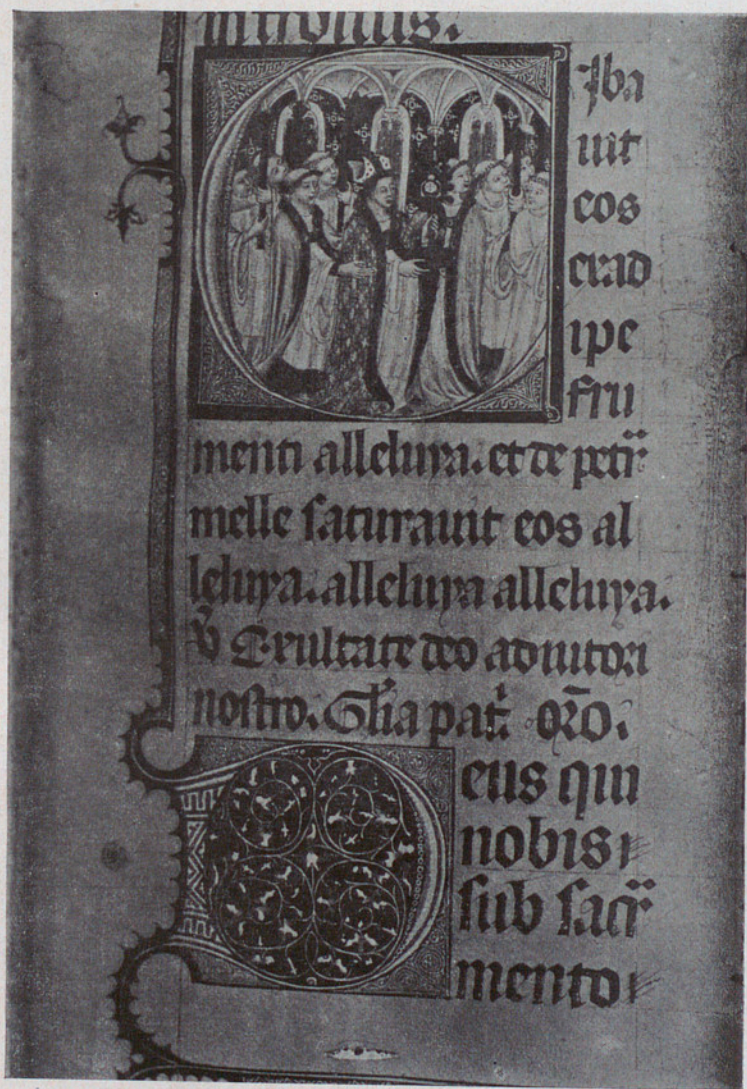
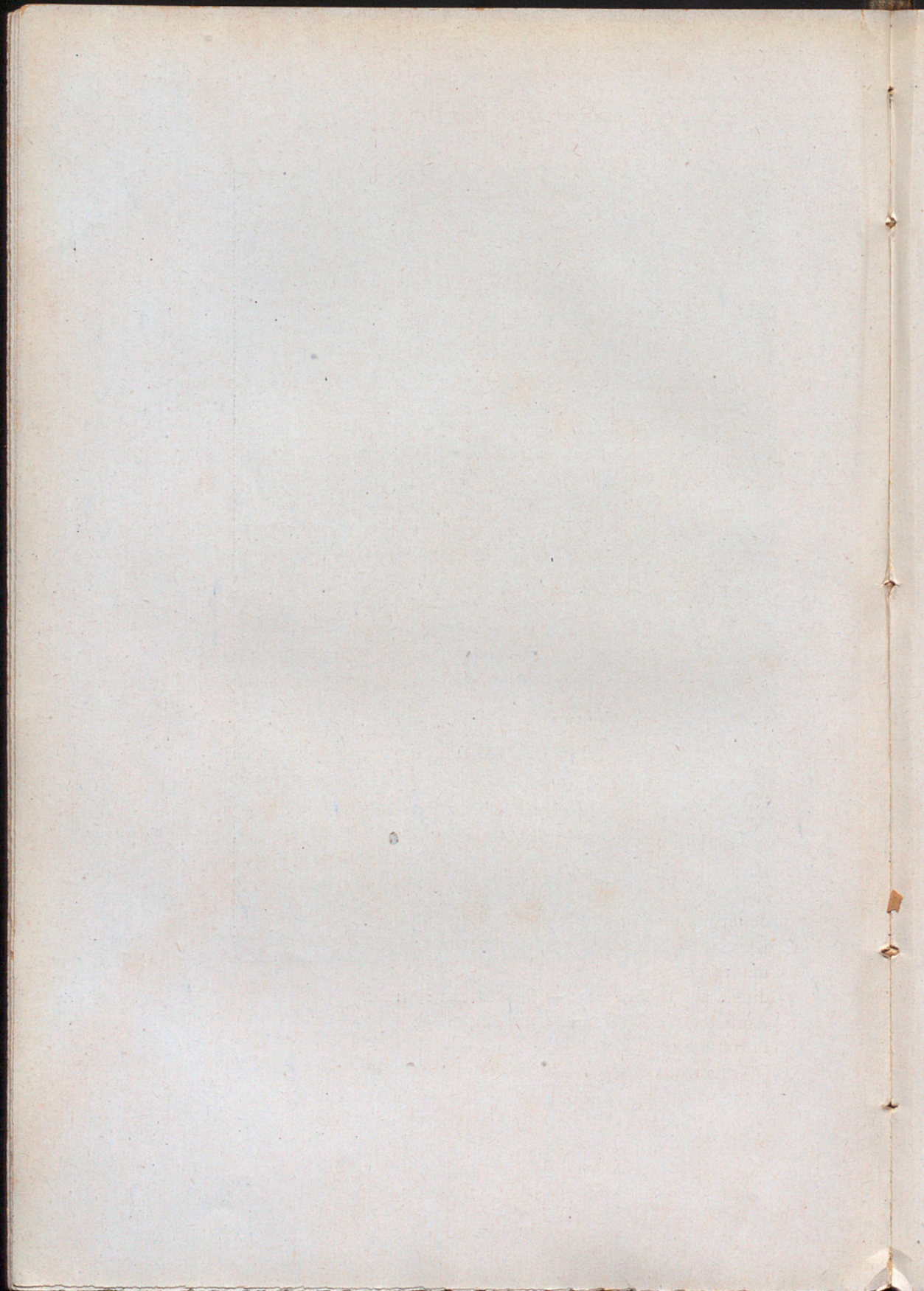

FIG. 103. — JOAN MELEC : MISSAL
 (Arxiu de la Corona d'Aragó)

tiri. Cal preguntar si aquest i 'l Malet, d'un dels paràgrafs precedents, serien un mateix.

RUBIÓ : Vol. I, doc. CDXXXVI. — BOFARULL : *Bibliologia*, § II. — *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1913-14, pàgs. 620 i 606.

MESTRE, Ramon. — Escriptor de Perpinyà, qui treballà, amb altres, el llibre de les Cròniques, per ordre de Pere IV, pagant-se-l a 27 d'Abril de 1345.

Sembla distint dels Ramon i Raymon, citats més avall.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LXXVII.

MONTREYAL, Eximeno de. — En 1357, féu 'l llibre nou de les Ordinacions de la Casa reial, per ordre de Pere IV. Era un miniaturista o solament un copista?

RUBIÓ : Vol. I, docs. CLXXIX, CLXXX i CLXXXI.

MOROS, Pere de. — El Rei Pere IV, desde Valencia, a 31 de Juliol de 1371, encarregava a aquest beneficiat de Tortosa que acabés d'escriure ben aviat el Diurnal, que tenia en obra.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCXLII.

MUNTADELLA, Arnau. — Escriptor de lletra rodona, establert en la ciutat de Vich, del qual se sab que, a 12 d'Agost de 1392, concordà amb el Canonge de Mallorca, Pere de Soler, sobre escriure un Missal, els Oficis Dominicals i Santorals, a vint «lineas», per pàgina, amb títols vermells i fent el text de «bone letre rodona e be legible e formade ab bona tinta», corretgint i fent la feina de *asmanar* el volum quan fos llest, lo qual deuria ser ans de Pasqua de l'any vinent. Se li donarien els pergamins, pagant-se-li a 7 diners i malla «cade carte», i advertint-se que no havia de fer-hi les «capletres grans ni poques ne decornardo ne cobrir». L'escriptor havia de preparar-se 'ls pergamins, rebent per això 3 malles per cada pergami de la primera dotzena que *raura*, i 2 diners per la segona dotzena, alternant després aquestos preus. Amb tot i tantes condicions, sembla que 'l llibre no s'arribà a portar a efecte.

Es troba sovint en la documentació vigatana del temps de

finals del segle XIV i principis del XV, el nom de l'Arnau de Muntadella, el qual degué viure almenys fins a l'any 1424. En consagrar-se'l nou altar major de la catedral de Vich, el 27 de juny de 1418, el dit Arnau escrigué la «cedula posada a dins», rebent 1 sou i 6 diners per son treball.

C. F. : *Manual*, del Notari Pere Mas, en 1392. — Arxiu Capitular: *Comptes*, 1415-1420.

OLIVER, Ramon. — Habitador de Perpinyà. A 14 de Setembre de 1356, el Rei li feia pagar 30 lliures per un llibre que havia escrit «de la Taula Rodona». A 28 de Juliol de 1349 es manava pagar-lo d'aquest treball, però no degué fer-se fins a 1356.

RUBIÓ : Vol. I, docs. CLXXII i CXLIV.

OLLERS, Bernat d'. — Escriptor de Girona, que subscrigué la copia dels *Diàlechs de Sant Gregori*, amb data de 18 de Maig (15 de les kalendes de Juny) de 1340, còdex existent en la Biblioteca Provincial de Tarragona.

PALAU, Fra Bernat. — En 1400 era religiós i conventual del monestir de Sant Agustí. Escrigué un llibre anomenat *Epistoler*, per l'iglesia parroquial d'Igualada.

SEGURA : *Historia d'Igualada*, vol. II, pàg. 360.

PARADELL, Pericot de. — Escriptor de lletra rodona, mort a Vich, en 1352, en qual inventari s'hi ha de notar aquesta menció : «Item tres calguereas cum suo pugillari barrato de lautone: Item quoddam caulavertum cum suo incaustorio de banya.»

C. F. : *Inventaris dispersos*.

PENA O PEYA, Arnau de la. — Il·luminador de Barcelona, que pinta nou històries en el *Llibre d'Hores*, fet per orde de la Reina d'Aragó, cobrant 249 sous, i en el que'l caplletrador que'ns ocupa treballava en 1356, rebent-ne la paga pel Febrer de l'any següent.

En 1361, 1368, 1389 i 1396 se'l troba, designant-se'l com *iluminator civis Barchinone*. Son nom indicaria la professió.

En 1367, pel Novembre, se li pagaven 222 sous, per onze dotzenes de pergamins de cabrit, que devien entrar en la confecció d'un Psaltiri destinat a la Reina, i en el qual mestre Arnau havia posat nou lletres capitals, quatre centes lletres petites comunes, entrant en el preu ja dit la feina de lligar i cobrir el volum.

Pel Janer de 1368, se li abonaven altres divuit dotzenes de pergamins de cabrit, mil nou centes trenta vuit lletres comunes i dues mil *poques*, ademés de vint caplletres principals, que l'artista havia posat en un Missal, que feia per la mateixa Reina, valent-li tot plegat, junt amb les feines de lligar i cobrir el volum, la suma de 342 sous barcelonins. La mateixa noble senyora, per l'Abril de 1371, li feia entregar 82 sous i 3 diners per un nou *Llibre d'Hores*, que aquella destinava a Na Maria, Comtesa de Luna.

En 1380 ornava 'l volum primer del *Llibre Vert* de l'Arxiu Municipal de Barcelona.

Desde 1384 a 1390, escrigué i il·luminà 'l carteló del ciri pascual de la seu de Barcelona.

RUEIÓ : Vol II, docs. CXIX, CLVI, CLVII i CLXVIII. — PUIGGARÍ: *Artistas catalanes inéditos*, serie, II. — MAS : *Vol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pág. 281. — Nota de D'Agustí DURAN.

PERETA, Andreu. — Habitant de la Seu d'Urgell, que convingué amb els sagristans de l'iglesia de Sant Miquel de Cardona, per escriure un Responsori i Antifoner, en un sol volum, en pergami, *bona illuminatura* i ben lligat, segons consuetut de l'iglesia d'Urgell, rebent per la paga lo que dirien dos frares predicadors de la Seu d'Urgell i dos clergues de Cardona; 3 idus, (dia 11) d'Agost de 1306.

Bulleti de la Biblioteca de Catalunya, 1918-19, pág. 213.

PERETA, Francesc. — A 24 de Janer de 1380, el Rei Pere li feia pagar les despeses fetes en la copia d'una obra d'astrologia, d'alguna importancia, ja que 'l document parla de «cujusdam majoris operis astrologie quod in pergamenis scripsistis, in quo opere vacastis multo tempore». Un compte de l'Arxiu del Reial

Patrimoni, referent a aquesta obra, confirma que valia 5,000 sous, dels que se'n pagaren una part, per l'Agost d'aquell any.

RUBIÓ : Vol. II, CCXXIV.

PIQUER, Joan. — Clergue, a 28 de Març (5 de les kalendes d'Abril) de 1308, va prometre fer al Ferrer de Caldes, comanador de la casa de Santa Maria de Bell-lloch, un Dominical, com un que n'hi havia en la dita iglesia, escrit en tintes negra i vermelló, sense obligació de fer les caplletres. El citat Piquer va assegurar-li 100 sous.

SEGURA : *Costums de Catalunya*, cap. VIII, § I.

PRADER, Vidal. — Escrivà de lletra rodona, de la casa de la senyora Reina, al qual, aquesta, per l'Abril de 1357, feia pagar la compra d'or i atzur per un llibre apel·lat *Imnes*, que's feia per la dita dama. Pel Janer de 1358, al Prader se li pagava la compra d'atzur d'Acre, or i pergamins, per il·luminar un Psaltiri que feia per la Reina, rebent, pel Juny del dit any, lo bestret per fer enquadrar i posar cobertes al dit Psaltiri. Escrigué un Oficier per la mateixa capella de la Reina, que relligà en Daviu, jueu de Barcelona, no il·luminant encara; i per Juliol de 1358, un Missal per la capella del Rei.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CXXV.

POAL, Romeu des. — Prevere, oriünd de Manresa, de 1334 a 1339, del qual s'ha parlat ja llargament.

Vide *Els Trescentistes*, vol. I, pàg. 90. — *Bol. de la S. A. Luliana*, volum XIX, pàg. 124.

PUCULULL, Guillem. — Escriptor barceloní, el qual, en 1385, cobrava 8 sous 6 diners, per un llibre d'obits i censal, amb destinació a la catedral de Barcelona.

Adobà 'l Psaltiri den Berenguer de Matamala, de la catedral de Barcelona, en 1391; escrivint, també, unes capitals il·luminades i lligant el volum per 8 sous.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, vol. VI, pàgs. 247, 280 i 482.

PUJOL, Pere Arnau. — Clergue de l'iglesia de Sant Pere de Galligans de Girona; el qual, en 1339, acabà l'escriptura d'un Breviari, segons estil d'aquella diòcesi, a compte del Vidal de Blanesblanques.

MERINO : *España Sagrada*, vol. XLIII, trat. 81, cap. IV. — VILLANUEVA : *Viaje literario*, vol. XII, p. 207. — BEER : *Manuscrits de Ripoll*, pàg. 160, nota.

RAMON. — Escrivà de lletra rodona, que havia traslladat el llibre de les Ordinacions de la Casa reial, i a qui Pere IV les reclamava, desde Munçó, a 5 de Febrer de 1384.

RUBIÓ : Vol. I, doc. CCCXLIX.

REXACH, Pere. — Firma un llibre manuscrit existent a Montserrat; era beneficiat de Sant Miquel de Barcelona. En 1342 acabava sa tasca.

RAYMON. — Pintor de l'any 1328, que apar que també era escrivent. Es coneix una procura donada a un pintor de Girona, de nom Pere Vilardell, per recobrar d'un pintor de la mateixa població, anomenat Raymon, dos manuscrits en paper.

Vegis *Els Trescentistes*, vol. I, pàg. 119.

REYS, Baruhi de. — Escrivent de lletra rodona, a qui, en Febrer de 1371, la Reina feia donar 71 sous 6 diners, per dues dotzenes i mitja de pergamins, a més de les despeses fetes en fer i acabar unes *Hores*.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CLXVI.

RIGOLF, Pere. — Consta que, en 1383 i 1384, escrigué per la seu de Barcelona; i il·luminà diferents feines, rebent en total 18 sous 8 diners.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, 1914, pàg. 461.

ROS, Alanus, lo. — «Scriptor littere grosse ciuitatis Barchinone», que trobem a Vich, en data de 29 d'Agost de 1383.

C. F. : *Manual de Pere MAS*.

ROY, Llorenç lo. — Miniaturista que's troba citat en 1351.

RUBIÓ : Vol. II, doc. XCVII.

SALANDI, Dalmau. — Escriptor, habitant a Barcelona, que, pel Març de 1361, vengué un llibre d'Ali-ben Rogel, tractant d'astrologia.

MAS : *Bol. de la R. A. de B. L.*, any XV, pàg. 244.

SALINES, Pere de. — Il·luminador, que, en 1327, il·luminà el *Llibre de vicis y virtuts*, pertanyent al Rei Jaume II.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LXVIII.

SALVATGE, Guillem. — Il·luminador de ploma, de la casa del Rei Martí, a qui, en Març de 1399, se li pagaven 150 sous, per son vestir durant un any, segons ordre reial de 1.^r d'Abril de 1398.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCLXXXI, nota. — *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1911-12, pàg. 114.

SANGARS, Arnau. — Il·luminador barceloní, per l'any 1360.

PUIGGARÍ : *Artistes catalanes inédites*, serie II.

SANS, Ramon. — Escriptor, a qui, en 1379, es pagaven 2 lliures i 15 sous, per traslladar, pintar i il·luminar, a ops del Rei, un llibre dit *Papari*, que enquadernà en Miquel Pastor, per 13 sous 6 diners.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCXVI.

SANXO o SANÇ, Joan. — Sembla que era un copista que havia escrit uns sisterns per en Julià Garrius, els quals el Rei Martí demanava, a 8 de Juny de 1409. Els tenia, aquestos sisterns, un prevere de Perpinyà.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CDXIII.

SIMON. — Escriptor de lletra formada, que escrigué i orlà, la primera plana, en miniatura, el llibre dels *Privilegis de Cervera*, conservat en l'Arxiu Històric de la mateixa ciutat.

Tal volum fou començat en 1360, pels paers de la vila, els quals foren retratats en la dita primera plana.

Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1913-14, pàg. 782.

SOLER, Perich. — Il·luminador de Barcelona, citat en l'any 1393. És possible que sia 'l mateix que en Pere de Soler, il·luminador de llibres de València, a qui, per ordre de la Reina, esposa de Martí l'Humà, foren abonats 12 florins d'or, per un llibre d'Oracions, que la dita senyora adquirí. L'ordenació de paga es de 17 de Setembre de 1404.

Poc temps després, a 18 d'Octubre del mateix any, cobrava l'il·luminació d'un Psalteri, per encàrrec d'Antoni Catorra, mercader de Tortosa.

A 23 de Febrer de 1429, treballava amb el Domingo Atzuara, cobrant per il·luminar, caplletrar i paragrafar un llibre de *Summa Predicabilium*. Se'l troba també a 5 de Juny de 1422 i 28 d'Agost de 1428.

Un pintor de València, i d'igual nom, surt en documents de 5 d'Agost de 1404 i 26 d'Octubre de 1418.

PUIGGARÍ : *Artistes catalanes inèdits*, serie II. — RUBIÓ : Vol. II, document CCCLXXXVII. — SANCHIS : *Estudis Universitaris Catalans*, 1913, pàgina 81.

THOUS, Garcia de. — Xantre de la capella del Rei, a qui, segons ordre de 18 de Desembre de 1398, es pagà, per manament de la Reina, un Oficier Santoral, que 'l dit Garcia havia fet amb destinació a la capella, per 20 florins d'or.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCCLXIII.

TOLOSA, Fra Bernat de. — Membre adscrit a la Capella reial i escriptor del Rei en Jaume II, a qui trobem intervenint, junt amb fra Pere Alegre, en diferents treballs d'escriptura de llibres, als 20 de Setembre de 1301 i 20 de Juny de 1304. Sembla que era frare Predicador, i originari de la ciutat francesa que li donà 'l nom.

Vegi-s ALEGRE, fra Pere.

TORRENT, Celestí. — Pintor i miniaturista, vivent en 1343. Vide entre 'ls pintors. — Vol. I, pàgs. 263 i 264.

TORRENT, Ramon des. — Pintor i miniaturista, dels anys 1348-1358.

En Octubre de 1358, la Reina li feia pagar 27 sous 6 diners barcelonesos, per les despeses d'enviar a Saragossa un retaule que el dit pintor havia fet, representant els Set Goigs de la Mare de Déu, destinat a Saragossa.

Pel Març de 1351, se li pagaren 381 sous, per il·luminar un Psaltiri del Rei.

Vide entre 'ls pintors. — *Els Trescentistes*, vol. I, pàgs. 263, 264.—RUBIÓ : Vol. II, doc. CXXVII, nota.

TORTAFAIG, Joan. — Féu, per encàrrec d'Arnau de Mur, doctor en decrets i *in domo sua*, en 1393, una *Postilla* sobre 'ls psalms, de Nicolau de Suyra, amb inicials ricament miniades, i dorats manuscrit de l'Arxiu de Sant Feliu de Girona.

España Sagrada, vol. XLV, pàg. 262.

TREVERIS O TRAVÉ, Arnau. — Escrivent, qui firma uns «libri de vita christi in evangelio tradita», manuscrit de cap mena de luxe, que pot esser fet a principis del segle xv, o poc abans, guardat en l'Arxiu de Sant Feliu de Girona.

TRUYOL O TRUYOLS, Bernat. — Escriptor i miniaturista de Vich, qui, a 5 de Setembre de 1354, confessà rebuda de 50 sous, de mans dels marmessors del Canonge de Vich Bernat de Lers, «de illa soldata sive loguerio quam seu quod mihi donare debebat protextu cujusdam auengelister quod sibi scripsi de letra rotunda». Aquest còdex s'ornà amb tapes d'argent, de les quals avui està desproveït; conservant-se lo que'n podríem dir l'obra de l'escriptor i miniaturista, entre 'ls volums del Capítol catedral avui dia exposats en el Museu Episcopal (fig. 78).

C. F. : *Inventaris dispersos*. — *Museum*, 1915.

VALL, Joan des. — Il·luminador del Rei, de qui parla una carta de Martí l'Humà, de 21 de Juny de 1407, dient que ell mostraria al Veguer de Barcelona l'escrivent Pere Blanch, que havia fet una estafada a la Reina.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CDVIII.

VALLDIGNA, Abat de. — Pel Juny de 1348, se li degueren

fer pagar el fer, acabar, comprovar, lligar i posar cobertes a un Missal de la Reina d'Aragó.

RUBIÓ : Vol. II, doc. LXXXVII.

VERAY, Berenguer. — Escrivà del Rei, que havia escrit alguns llibres pel servei del Monarca Pere IV, per lo que li concedia, a 7 de Janer de 1377, 2,000 sous.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CXCVI.

VILLA UMBRALES, Ferdinandus de. — Firma una Lectura, sobre «quatuor libri Sententiarum», del segle XIV, existent en l'Arxiu Capitular de Tortosa, n.º 173.

Annari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1913-14, pàg. 750.

VIVES, Joan. — Escrivent de Barcelona, a qui, en 1379, es pagaven 2 lliures 4 sous, per albarans, lletres debitories, i altres escriptures que féu.

RUBIÓ : Vol. II, doc. CCXVI.

XAMBÓ, Nicolau. — Escriptor de lletra rodona, ciutadà de Vich, a qui trobem desde l'any 1400 fins al 1419. Se'l cita en diferents documents, sense que aquestos donin una indicació precisa sobre obres seves. Únicament sabem que, entre 1411 i 1412, el Capítol de Vich pagà 46 sous «per escriure l'offici de la solemptat de Madona sancta Maria e del officí de abdon e sernen». Alguna vegada se li dóna 'l nom de mestre Nicolau, prescindint del cognom.

Arxiu capitular de Vich : *Comptes*, de 1411 al 1412. — C. F. : *Manual de GALCERAN DE VILA i Pere MARCH POQUÍ*.

CAPÍTOL X

ORIENTACIONS DE L'ICONOGRAFIA TRESCENTISTA

A l'art de les romàniques concepcions, plenes d'hieratisme imponent i majestàtic, originaries de la llunyana terra de Siria i Capadocia (segons han demostrat recentment les investigacions fetes en aquells països), hi havia succeït, en el segle XIII, el més asserenat i plàcidament viu de les meditacions dels místics; el qual, infiltrat d'amor diví, pugnava per trametre a l'iconografia sentiments de dolçura i afectuositat, arribant a assolir-ho plenament, a mesura que avançava la catorzena centuria, fins al punt de que les sagrades composicions arribarien a esdevenir impregnades d'apassionament, en una tal manera, que prepararien la via a l'art impetuós, tràgic de dolor i exaltat de goig, que dona caràcter peculiar a les obres del quatrecentisme.¹

En traduir d'una faisó apropiada les seves devotes concepcions, el segle XIV, i en multiplicar-les en els retaules, contribuint així a l'instrucció del poble, no per això abandonà del tot la tradicional manera com eren figurats qualques personatges, precisament els que amb major freqüència havien d'intervenir en les pies escenes.

No es pas necessari repetir que els nostres pintors i miniaturistes es distingiren sobretot en l'arranjament i multiplicació dels assumptes religiosos, essent això encara més de notar en les obres

1) No es necessari ponderar l'interès capdalt que, per l'estudi de l'iconografia, presenten els tres volums que té publicats M. Emili MÂLE, sobre *L'Art Religieux en France*. També es de valua positiva el llibre *L'Art Chrétien*, de M. Lluís BREHIERS.

dels primers que no pas en les dels il·lustradors del llibre. Aquests, quan treballaven obres litúrgiques o teològiques, era natural que multipliquessin les representacions referents a la religió; però quan obraven llibres de dret o de pura imaginació era forçós que'ls il·lustressin amb representacions que ben poc tenien de religioses, ja que havia de consonar amb el text.

Per l'arranjament de les escenes pertanyents al culte, la més important de les fonts literaries de que varen servir-se'ls nostres trescentistes, fou, sens cap mena de dubte el llibre titulat *Legenda Aurea*, que, en la segona meitat del segle XIII, compongué 'l Bisbe de Ginebra, Jaume de Varezze, conegut amb el nom de *Voràgine*. Aquest llibre, que avui tant ens interessa i que havia sigut, en el segle XVII, objecte de les més crudels invectives, es el que suggerí 'ls més importants detalls en les obres dels nostres artistes; demostrant l'importancia que tingué 'l fet de que, ben pocs anys després d'esser compost, figurés ja en les biblioteques de les catedrals, no tardant a esser traduït en diverses llengües, entre elles la catalana, la qual cosa feia assequibles les seves ingenues contalles, ja no sols a la gent il·lustrada, sinó també a tot el poble.

En l'obra del Voràgine 's troba condensat quasi tot el llegendarí piadós, que anteriorment s'anava disseminant en els Passionaris i Martirologis, en les obres patrístiques i en les lliçons de l'Ofici diví. L'autor de la copilació de llegendes referents a la vida de Crist, de la Verge i dels Sants, com també de l'origen de les solemnitats litúrgiques, potser sense donar-se'n compte, i a tenor de lo que anomenarem l'esperit del seu temps, aplegà un conjunt de materials, que ara la crítica històrica no pot admetre com a faents criteri de veritat, i que sovint portaven origen en les evangelis apòcrifs i en les narracions forjades en l'exaltada imaginació dels orientals. En la *Legenda Aurea* es contenen exposades ingenuament i amb gran viva unaes gestes que no podien deixar de venir admirablement, per saciar l'afició a lo meravellós i extraordinari, que les generacions trecentistes cercaven àvidament en l'existència dels personatges que eren objecte de culte religiós i que, per tant, devien presentar una existència abundosa d'episodis que no 's poguessin raonar naturalment.

Res demostra tant l'influència del llibre que'ns ocupa, com

la circumstància de que les obres dels nostres artistes resultin la millor i més gràfica transcripció de quasi totes les relacions i fets sobrenaturals que'l Voràgine va incloure-hi. Si mai s'es intentada l'il·lustració gràfica del text de la *Legenda Aurea*, sempre s'ha trobat que les làmines que havien d'acompanyar-lo era necessari treure-les de les pintures i miniatures o dels relleus i escultures que'ns llegaren els artistes dels segles XIV i XV. És impossible l'interpretació de l'iconografia dels temps en que imperà l'art gòtic si s'prescindeix del text escrit pel Bisbe de les llegendes piadoses i frare de l'Orde de Predicadors.

Per això, avui 'ls iconòlegs han tornada d'actualitat la famosa aplega de narracions devotes, fent investigacions sobre l'origen i desplegament d'aquestes, en referència a llur glossa i literària o gràfica interpretació.

Els escrits d'alguns místics del mateix temps, que són expressió del desig de cercar temes que excitessin la tendresa i afectivitat de l'ànima cristiana, també han d'esser citats com a font d'informació iconogràfica. En lo que fa referència a la vida de Crist i de la Verge, adquirí gran vulgarització en la nostra terra l'obra del Landulf de Saxonia, conegut generalment amb el nom del Cartoixà. Sobre la tal *Vita Christi*, i prenent peu dels textos que glossaven els Evangelis, compongué una altra obra, relativa, dels fets del Salvador, el nostre Fra Francesc Eximenis, Bisbe de Girona i pertanyent a l'Orde Franciscana.

En aquest llibre, escrit admirablement i constituint un dels més apreciàbles monuments de la literatura catalana mig-aval, el seu autor va actualitzar-hi, com si fossin esdeveniments succeïts en la segona meitat del segle XIV, els fets que'ls Evangelis exposen, referint-se a la vinguda del Redemptor, sens ignorar-ne detall i com si l'escriptor els hagués presenciats ell mateix, omplint així abundantment el desig de saber que's manifestava en les generacions cristianes del seu temps.

En aquesta feina d'actualitzar i omplir de detalls tot lo referent a la religió i al culte cristià, s'hi distingiren, també, els predicadors i, entre ells, el famós pregoner de la divina paraula i anunciador terrible del Judici, Sant Vicens Ferrer.

Demostren les prèdiques de l'apostòlic valencià, absoluta

afició al detall episòdic, en el que no hi faltava sovint el diàleg que acabava de fer vivent la narració; essent per això de gran interès els volums contenint el sermonari, dels quals ne coneixem

FIG. 104. — JAUME SERRA (atribuït) : ABOMINACIONS JUDAIQUES
(Museu d'Art de Barcelona)

la traducció llatina i uns pocs exemples del text català, que'ns fan esperar amb dalè que vingui 'l dia en que l'impremta doni al públic els quatre importants volums que guarda l'Arxiu Capitular de València.¹

1) ROE CHABÁS : *Los Sermones valencianos de San Vicente Ferrer que se conservan manuscritos en la Biblioteca Metropolitana de Valencia.*

Era grandíssima l'afició que'l segle XIV demostrà tenir per lo que fos viu i de caire popular. La liturgia deixava sovint la seva imponent austeritat per revestir-se de certa ampulositat dramàtica, que deuria abaixar fins als més humils estaments les més sublimes i enlairades concepcions de la Religió Cristiana. D'aquí la freqüència de solemnitats en les quals els textos evangèlics o les relacions dels santorals eren glossats per l'oratori, misteri o la sagrada representació, en la qual intervenien diferents personatges que, recitaven o cantaven en llatí, i cada any més en llenguatge vulgar, una mena de drames que avui ens es difícil precisar si inspiraven o bé eren inspirats en la sacra iconografia contemporània. Els sacerdots i escolans que exercien les parts del plàstic episodi, vestien les albes, dalmàtiques, casulles i pluvials mateixos amb que s'habillarien els ministres de l'altar en els divinals oficis.

El desitg dels artistes, de fer-se intèrprets dels sentiments populars, ja fossin d'amor ja d'odi, els portà en alguna ocasió a coadjuvar en donar la nota extremista. Es féu això manifest en lo que afectava al poble judaic, pel qual els nostres pintors mai deixaren de manifestar una certa antipatia, que forçosament havia d'ajudar a que's mantingués a Catalunya 'l caliu de violència que, diferents vegades, durant el segle XIV, sobreixí en forma cruent, motivant atropells, incendis i assassinats.¹

Ben poca gràcia havia de fer a un cristià, mantenir contacte amb una gent que l'expol·liava amb insistència crudel, i que era la mateixa que veia representada, en sos trets característics de raça, en els retaules de l'iglesia, ja confabulant-se per crucificar al Redemptor, ja disputant amb l'Infant Jesús en el Temple o bé negant-se cegament a reconèixer la veritat de la predicació de Sant Esteve. Tampoc devien servir per excitar idees de caritativa fraternitat les gràfiques narracions de sagnants fetes dels jueus, en odi no sols als seguidors de la llei de Crist, sinó, també, a l'Eu-

1) L'odi contra 'ls jueus es manifestà en el nostre país, diferents vegades, en la segona meitat del segle XIV, mitjançant les acusacions, sovint mal fonamentades, amb les quals s'atribuïa als hebreus diferents abominacions anticristianes. En Joaquim Mirret i Sans parlà d'això, en un estudi sobre 'l procés de les Hosties contra 'ls jueus d'Osca, en 1367, insert en l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1911-12, pàg. 59 — Pot interessar conèixer l'estudi de F. VARCANDARD, sobre assassinats rituals comesos pels jueus, que forma part del vol. III dels *Études de critique d'histoire religieuse*, pàg. 311.

caristia, que's troben en el bancal del retaule de Sixena, que's guarda en el Museu d'Art de la ciutat comtal, i en els dos anti-

FIG. 105. — JAUME SERRA (atribuït) : ABOMINACIONS JUDAIQUES
(Museu d'Art de Barcelona)

pendis, precedents de Vallbona de les Monges, que conserva 'l Museu Provincial de la mateixa ciutat de Barcelona.

Quatre són els compartiments del bancal del retaule de Sixena, en els quals s'exposen episodis de l'oposició entre cristians i jueus. En un d'ells es reconeix la venda, que féu una dona cris-

tiana a un jueu, d'una Hostia consagrada, la qual fou apunyalejada per l'hebreu, sortint-ne abundant sang, i essent després tirada a una olla d'aigua bullenta, on fou convertida en l'In-

FIG. 106. — JAUME SERRA (atribuït) : ABOMINACIÓ JUDAICA
(Museu d'Art de Barcelona)

fant Jesús; el qual es vist per un nin (fig. 104). Altra representació ofereix el prodigiós palau o sagrari de bresques de mel, que les abelles cuidaren de bastir a una Forma abandonada, per amagar l'abominable profanació (fig. 105). S'exposa, a més, la feta d'un jueu que tirà 'l Pa Eucarístic al mar, el qual fou recollit per

un peix, que'l trameti a un sacerdot, el qual sortí a rebre'l en processó (fig. 106). Finalment, hi ha en el mateix bancal l'al·lusió a la miraculosa extracció del Pa Sagramentat del coll d'una cristiana que havia sigut ferida pels hebreus (fig. 107).

FIG. 107. — JAUME SERRA (atribuït) : ABOMINACIÓ JUDAICA
(Museu d'Art de Barcelona)

Els antependis de Vallbona, exposats avui en el Museu Provincial Barceloní, estan un d'ells dedicat al Sagrament de l'Altar, que figura amb la Trinitat en el compartiment central. En els dotze encasaments que'l flanquegen hi ha escenes figuratives de la processó del *Corpus* i cant del *Pange lingua*, d'una dona presentant en un àpat profà una Hostia consagrada, l'acte de llevar

Déu en la Missa, el Viàtic, la comunió dels fidels, la celebració del Sant Sacrifici en un altar sobre 'l qual apareix la Mare de Déu amb el Fillet, Sant Antoni fent adorar el Sagrament a l'ase d'un mercader que feia gala d'irreverència, la Santa Cena (aquesta en doble compartició), un frare Predicador que entra en una foguera que no 'l danya, ja que aquell porta amb si 'l Pa de Vida, mentre que es brusit un heretge; dos jueus clavant son coltell a una Hostia, i en últim lloc, tres seguidors de la Llei mosaica, pretenint ferir amb una llança a una Forma sagrada, que s'alça en l'aire (fig. 108).

L'altre frontal, ostenta en son lloc preferent la representació de Nostra Dòna amb l'Infant Jesús, i lateralment, en dotze comparticions, un jueu contemplant amb admiració l'incolumitat d'una Hostia llençada dintre un perol d'aigua en ebullició; una dòna recollint el Sagrament dels cristians vingut en poder d'un jueu; l'altar on es guarda solitaria la reserva Eucarística, sols vetllada pels àngels adoradors; un sacerdot donant la Comunió a una fembra, indigna, mentre la Forma li fuig dels dits; el Sant Pare recollint de la bcca d'un jueu, rodejat de foc, l'Hostia sagrada; el Baptisme d'una jueua; un matrimoni hebreu condemnat al foc pels seus correligionaris; el Viàtic a una dòna, a la qual assisteixin tres Santes; els tres Reis adoradors oferint sos presents; l'Anunciació; tres jueus contractant l'adquisició d'una Hostia, i, en l'últim espai la revelació de l'abominable sacrilegi intentat pels pèrfids seguidors de la cega Sinagoga, un dels quals porta 'l Pa consagrat dintre un tovalló (fig. 109).

En les obres dels nostres Trescentistes apareix qualque vegada, ja no sols la lleugera i fina ironia, sinó encara l'exposició de l'escena grotesca o bé la determinadament humorística. Per això veiem que l'artista, en ocasions, se rabeja a donar als mals esperits formes, colors i actituds que semblen burlesques o 's complau a fer aparèixer el contrast que hi hagué en l'acte de la mort de Crist entre sos afligits familiars i 'ls butxins, alguns dels quals se disputaren a punyades l'adquisició de les vestidures del Salvador. No faltà un pintor que s'esbafava a condemnar al foc etern a l'hipòcrita beguina, la qual en el dia del Judici final es anatematisada, a qual efecte un diabló mofeta se la carrega a coll,

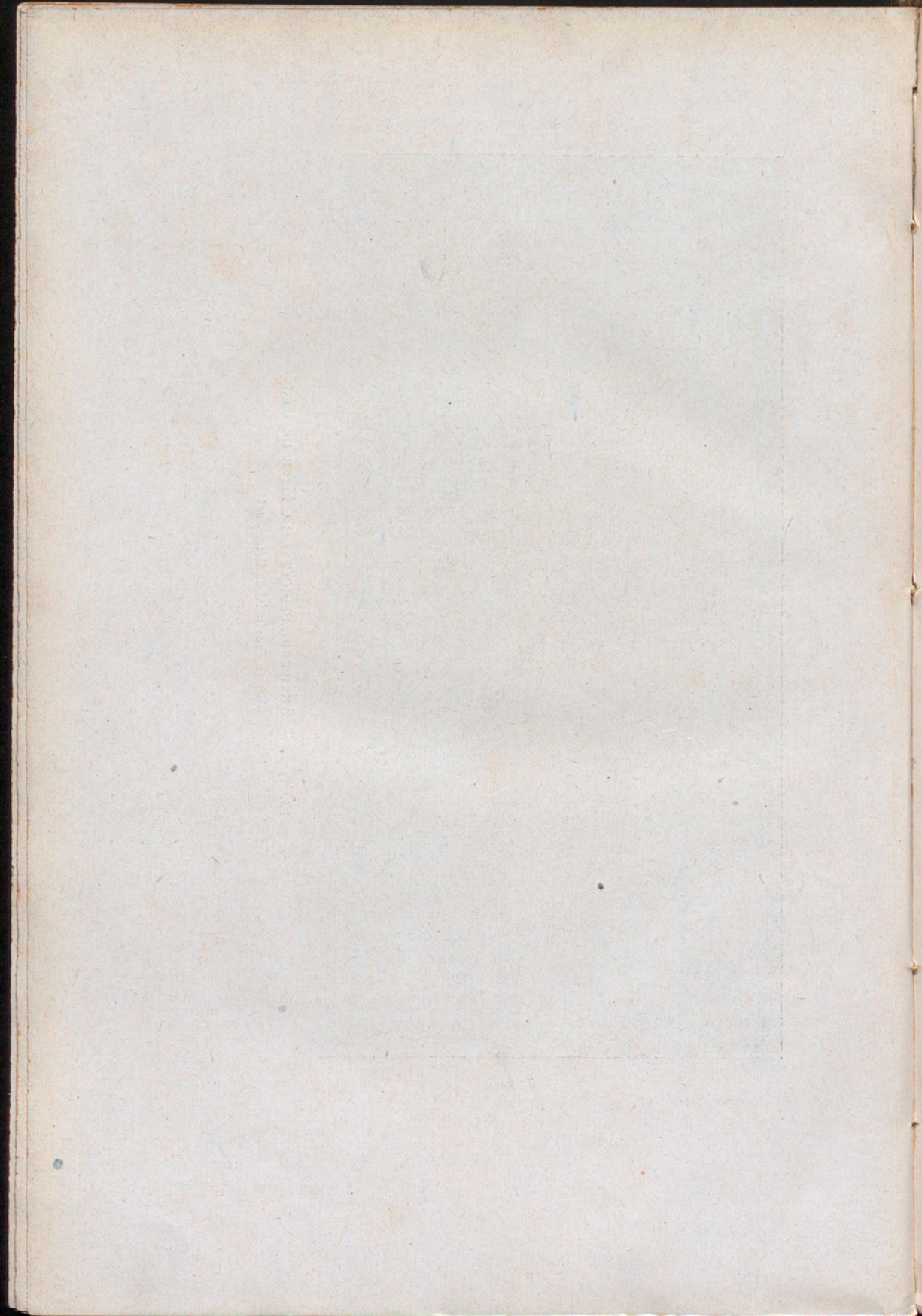

FIG. 108. — ANTIPENDI DEDICAT A L'EUCARISTIA
(Museu Provincial de Barcelona)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

FIG. 109. — ANTIPENDI DEDICAT A LA MARE DE DÉU
(Museu Provincial de Barcelona)

vestida amb sos hàbits mongils, conduint-la al lloc de l'inacabable dolor; ni més ni menys que la fembra de plaer, que hi va amb sos vestits provocatius; l'avar, que hi es arrastrat amb la bossa del diner penjada al coll, i 'l notari prevaricador que hi cau portant sa gramalla i que's fa notar per la ploma d'escriure, que li aguanta l'orella (fig. 110). Així una representació iconogràfica tremebunda arriba a tocar els límits de la sàtira social més picant.

Pertany igualment a la matèria que estem apuntant, una escena que ofereix un retaule dedicat a Sant Martí de Tours; que es posseït pel Museu Episcopal de Vich, en la qual es veu reportada una orgia de cavallers i gent d'armes, fent costat a una altra representació que de moment s'endevina com a expositiva del sepeli del citat Sant. Creiem que'l pintor del doble compartiment volgué glossar gràficament i amb humor el cas succeït arran de la mort del benaurat Martí (segons refereix el Voràgine), quan es disputaven les sacres despulles els habitants de Poitiers i de Tours, invocant, totes dues ciutats, les seves raons, fundant-se l'una en esser el lloc del monacat, i l'altre, en que havia il·lustrada la seva turonesa (fig. 111). *Nocte igitur media, Pictavi omnes penitus sopiuntur — el pintor traduí: «s'enborratxaren» — et sic a Turonicis per Fenestram eiectus, per Ligerim navigio ad urbem Turonicam cum gaudio deportatur.*¹ Mentre durava la sòn dels pictavins, els turonesos els prengueren les venerandes reliquies.

Els llibres miniats fan, en alguna ocasió, referència a l'esperit burlesc i maledient; dibuixant monstres i figuracions grotesques, que apareixen fent d'ornamentació en les capvies, en mig de volutes i floracions. Un manuscrit català dels *Usatges*, de la Biblioteca de l'Escorial, dóna en tosc dibuix, el contrast d'un simi davant del Rei (fig. 112).

Per a fer assequibles al poble tan diverses concepcions, era precís que'ls nostres artistes fessin un cert estudi del natural. L'observació de lo que donava la naturalesa i un determinat propòsit a reproduir les coses vistes, no falta mai en les composicions del trecentisme.

1) *Legenda Aurea : De Sancto Martino.*

Sobretot, aquesta afició en reproduir lo més exactament possible lo que donava indici de la vida es nota quan algun pin-

FIG. 110. — ELS DAMNATS EN EL JUDICI FINAL
(Museu Episcopal de Vich)

tor s'entreté a detallar alguna escena humil, o bé qualsevulla ocupació, fins qualque suplici o tortura. Aleshores es quan es troba que l'artista 's deixà portar, més que per cap altre motiu,

per la realitat. De totes maneres no 's cregui pas que la naturalesa, els homes, o 'l medi en que viuen aquestos, les més de les vegades que són representats en els retaules i en les miniatures, sien com exacta fotografia de lo que era usual, sinó que tot demostra

FIG. III. — L'ADQUISICIÓ DE LES RELIQUIES DE SANT MARTÍ
PELS HABITANTS DE TOURS
(Museu Episcopal de Vich)

que en les tals obres comunment ha de veure-s'hi una combinació de lo que per l'artista presentava aspecte falaguer i pintoresc, lo qual era barrejat a posta i conjuminat amb lo que era purament ideal i llegendari.

Veient ara en els retaules les exageracions amb que hi fou introduïda, vingués o no a tomb, l'estridència del més preuat metall, les riqueses en mobles i útils de l'orfebreria : en contemplar

les vestidures plenes de joiells, virolades pedreries i perles, combinant-se amb estofes preuadíssimes i brodats de valua inexplicable, no ha pas de pensar-se o pretendre's que allò fos lo que's

FIG. 112. — IL·LUSTRACIÓ D'UNS USATGES

(Biblioteca de l'Escorial)

veia a cada pas durant el segle XIV, ni que abundés en la nostra terra una tal enlluernadora barreja d'habillaments i de vestits i d'armadures, en les quals s'hi reconeix, qualque vegada, procedencia la més oposada, i fins recorts d'Orient junt als d'Occident. Hom diria que les velles pintures de retaules i de llibres, més abans

que lo ordinari de la vida, reprodueixen el món i l'ambient de les obres imaginatives, encara que's refereixin a piadoses llegendes i celestials visions.

L'artista, que hauria presenciat l'arribada d'un embaixador vingut de Llevant, d'Italia, de Grecia o de Granada¹, quedaria encuriós pels vestits de la lluïda comitiva i 'ls retindria en la seva memoria, o bé hauria fet una apuntació gràfica, a fi de combinar-los, quan fos menester, amb els que's portaven per la nostra gent en l'ocasió de Corts, bodes, coronacions reials i solemnitats litúrgiques, pastant-ho tot i avalorant-ho tot lo que li havia xocat, afegint riquesa a riquesa i or i joiells als que ningú hauria pogut manifestar, actualitzant recorts i fantasies, col·locant hàbit principesc a la Mare de Déu i a les benaventurades verges, posant armadures de torneig i born als arcàngels i als saigs i soldats que intervenien en qualque escena d'empresonament o martiri d'un varó que venerem en els altars.

Per això també l'artista faria gala de no voler profunditzar si era propi vestir de maures o hebreus qualsevulla opressors de l'Església, mal fossin aquestos emperadors romans, i habillaria com a summes sacerdots de la religió cristiana als grans rabins i ministres gentilics, que immolarien als fidels a la doctrina de Jesús. Ja hem indicat que això darrer era també visible en el drama religiós que's representava en les nostres esglésies; demostrant tot que l'edat mitjana tenia una idea força confusa del passat, sentint poc les diferències que separen els segles.²

Els artistes més se complavien en fer sortir cortisanes que vulgaritats, preferint donar l'impressió de la vida en el món de la rondalla, amb coses extraordinàries a cada pas, que repetir lo cotidià, ja que aquest i lo vulgar no haurien pregonat les idees amb una certa estridència, tal com convenia per emportar-se'n del tot l'atenció i fixar l'imaginació i la memoria de la gent.

Hem fet ja notar com en la nostra pintura gran o de retaule hi ha una quasi absoluta manca de representacions no religioses.

1) El *Manual de Novells Ardits*, de Barcelona, consigna als 20 de Juny de 1391 i 27 de Juliol de l'any següent, l'entrada del Rei d'Armenia i d'uns missatgers maures granadins, amb presents pel Monarca.

2) Emile MÂLE : *L'Art Religieux du XII siècle, en France*, pàg. 147.

Si conservéssim decoracions murals dels edificis de caràcter civil o draps de pinzell, sens dubte que trobariem alguna major proporció de figuracions referents a successos històrics pertocants al gènere que podríem anomenar civil o casolà. La vida ciutadana en l'actualitat l'entrevèiem més a través d'un retaule devot, que la reproduïa en el seu aspecte pintoresc, que no pas en les cases o en les composicions d'assumpte profà.¹

L'Arquitectura que'ns donen els retaules, per lo comú, es ideal; més atenta a l'efectisme que a la solidesa. Per això surt dels pinzells acusant proporcions i corbes inverossímils, moviments de còssos inexplicables; per més que recordi coses vistes ací i allà, a vegades amb rica decoració i brillantor de colorit. La interpretació dels arbres, flors i muntayes i de la naturalesa es del tot arbitraria i com feta sots la preocupació del desig d'estilitzar, cooperar a un conjunt, prenent-hi lloc secundari. Sols alguna vegada l'artista cedeix de sa preocupació, que ara podríem anomenar goticista, en referir-se als animals domèstics, als quals copia en tant quant pot i sab, retratant-los com feia amb l'home, i sols permetent-se qualche llibertat quan arriba a determinats detalls, com la llana, el pel o plumatge, en els quals el pintor torna a fer acatament a l'estilització.

1) Reproduïm, en part del present capítol, molts dels paràgrafs d'un estudi aparament en la revista *Vell i Nou*, època segona, vol. I, n.º IX, corresponent a Desembre de 1920.

CAPÍTOL XI

ORIENTACIÓ ARTÍSTICA DE LA PINTURA TRESCENTISTA

Si volguéssim sintetitzar en poques ratlles quina fou la via seguida per la nostra pintura del trescents, i en dir nostra hem de referir-nos a la catalana, entenent com a tal la que florí en terres que van desde 'l Cinca a l'Ebre i desde 'l Mediterrà fins a les Corberes, tindriem de dir que'l nostre art pictòric constitueix la modalitat central de les terres de llengua catalana i que, abans que la mallorquina i la valenciana, es va despendre de l'influència italiana, per adoptar les normes artístiques i maneres que li venien de l'altra part dels Pireneus; passant amb aquestes darreres i 'ls recorts cada dia més febles de l'influx italianista, unes obres de gran força i reveladores de la facultat que de sempre han tingut els catalans de fer-se les coses propies ans que fer-les noves.¹

L'ambient de romanisme que respirava l'art de la pintura catalana a finals del segle XIII, i que veiem combinat amb recorts orientals bizantinistes, es modifica sobtadament, quan som a la tercera dècada trescentista, en virtut de la força que portava una invasió de l'art d'Italia; invasió que fins ara ningú ha sapigut precisar o explicar bé si va introduir-se directament per mar i sens l'intermediació de cap mena, o si 'ns entrà pel portell de la garba d'artistes, que's reuniren en la Cort pontificia d'Avinyó, on

1) Josep TORRAS i BAGES : *La Tradició Catalana*, part I, cap. VI.

havien anat amb motiu de preparar convenient estatge als pontífics allunyats de Roma.¹

A Mallorca hi afavoria un major influx italià, la seva especial situació dintre 'l mar, lo que li ocasionà un isolament artístic que li mantenia la permanència de la corrent italianista, quan hi fou entronitzada. L'independència eclesiàstica respecte la província tarragonina, a la qual estaven lligades les demés diòcesis de llengua catalana, podien ésser nou motiu per afavorir-hi l'introducció de l'art italià, que's fa ben patent en les obres pictòriques que conservam d'aquella centúria, donant testimoni d'un fet que es innegable, per més que fins al present no han pas arribat o corroborat els documents coneguts.

València acceptà igualment la corrent italianitzant, fent-se la seva y produint obres d'alta bellesa i finura. Sapigudes són les relacions que la ciutat del Turia sostingué amb les terres de la Península Itàlica, les quals li enviaren nombrosa colonia mercantil,² que prou degué contribuir a què veié amb més d'entusiasme que no pas la terra catalana les empreses de dominació que alguns del nostres monarques del trescents emprengueren a l'altra part del Mediterrà. L'Humanisme llatí distingí en gran manera als escriptors llevantins.

L'altra reialme de la Confederació, o sigui la terra aragonesa, rebé més debilitat que no pas els altres dependents de la mateixa corona l'influx italianitzant, tota vegada que devia passar ja intervingut pels artistes de Catalunya i de València.

El fet es que la pintura senesa, envers l'any 1325, anà introïntzant en el nostre país ses games de colors clars i delicats, en que foren fets els quadres murals amb que en Ferrer Bassa ornà 'l departament dedicat a l'Arcàngel Sant Miquel, en el claustre de Pedralbes.

Aquesta invasió italiana fou sentida fins pels pobles del nord,

1) Emili BERTAUX, en *l'Histoire del Art*, del André Michel, vol. III, pàg. 746.

2) Francisc ALMARCHE VÁZQUEZ, en el *Archivo de Arte Valenciano*, quadern de 1920, ha donat a conèixer una curiosa serie de documents, pels quals pot estudiar-se la relació que hi havia comercialment entre la ciutat de València i la de Florencia, citant el nom de diversos negociants florentins que, pels anys de 1388, estaven establerts o tenien habitació a la dita ciutat. El senyalar aquest fet no pretenim negar que a Barcelona hi hagués també un cert número de mercaders genovesos, florentins i venecians.

de manera que'l Fierens Gevaert ha dit que l'art flamant primitiu ve a esser l'expressió afeblida d'un art sobirà i profund, com es la pintura italiana del trescents.¹ A Mallorca i a València l'art senès s'hi obrí igualment el camí, amb la diferencia de que s'hi parà i arrelà més fermament que a Catalunya, on la manera d'esser de la gent la portà a donar forma nova i peculiar i personal a aquesta influencia, que's combinà amb detalls d'accentuat realisme. Tal combinació de l'element foraster amb el propi arribà a finals de segle a donar la més alta expressió de l'art de la pintura, en les obres d'algun artista.

La penetració senesa en la nostra pintura degué fer-la més l'ambient general que no pas l'obra i valua personal de determinat artista. El ja citat Ferrer Bassa, que es el més giotista dels nostres pintors, no sabem pas que hagués anat a Italia o s'hagués ocupat en treballs fets en els palaus del Papa d'Avinyó, on hagués estat, convivint en la companyonia d'uns mestres vinguts d'Italia.² Ell, del qual tenim documents desde l'any 1324, es diu sempre pintor, enlloc dóna ni tan sols indici d'haver viatjat fóra de la seva terra.

Els dos Serra, pintors, donen manifestació d'haver-se afeblit força l'influx de la península llatina-oriental; essent molt de notar que, per més que doni proves de major adhesió a les ingerencies itàliques l'art den Pere Serra que'l del seu germà, la corrent general de la nostra pintura mirava cada dia més per sobre els Pireneus, guanyant en personalitat i independència, sobretot quan pot manifestar-se en tot son relleu l'obra excelsa den Lluís Borrassà, que senyala 'l punt culminant a que arribà la nostra pintura; com i també 'l seu temps representa 'l de major esplendor polític per Catalunya. A finals del segle XIV, la pintura catalana arribà a suplantar a la pisana a Cerdenya.³

No es pot creure gaire en influencies forasteres vingudes sobtament, ni tan sols es acceptable que l'influx personal de certs

1) *Les primitifs flamands*, vol. I, pàg. 4.

2) El Bertaux vol fer al Ferrer Bassa deixeble del Simone Martini, i diu que sens dubte 'l pintor català degué treballar a la vista del mestre senès. En preguntar-se si en Bassa anà a Avinyó, com tants d'altres artistes vinguts de país llunyà, no deixa de fer constar terminantment que cap document dóna d'això la prova. (Obra citada, pàg. 745.)

3) Carlo ARU. — *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1911-12, pàg. 510.

artistes trasbalsés tot lo del seu temps, donant nous viaranys a l'art. Els artistes antics, com ja hem manifestat en un dels anteriors capítols, vivien mol més isolats que no pas els dels nostres dies, i la dificultat de comunicacions havia d'esser un obstacle gros perquè fes sentir-se l'influx d'ells sobre 'ls altres.

Tenim feta una llista dels pintors forasters, o que ho semblen, que habitaren a Catalunya, durant el segle XIV, i per ella, menys que per altre viarany, pot explicar-se l'invasió italianista. A judicar pel seu nom, podríem creure vingut del Nort el mestre Anfós de Bruges que surt en la documentació rossellonesa de finals del segle XIII i primera meitat del següent, però, a més de que per res es confirma la seva condició de flamenc, resulta que escassament podia influir en res un pintor associat amb en Ramon Frener, i que s'ocuparia de treballs de seller. Poc sabem, també, del Joan Gil, pintor torcimany del Rei de Tunis, al qual, en 1314, recomenava al Rei Jaume II, no havent-hi, com no hi ha, esperança de que tingués transcendència la seva obra en el nostre país, on no consta que hi habités. El pintor Esteve de Burgos es titula d'Ozca, i sols sabem d'ell que feia imatges de cera, destinades a servir de presentalles. Del pintor Antoni Sena, de l'any 1560-64, sabem que habitava a Barcelona; però de la seva condició d'italià senès únicament podria donar-ne indici 'l seu nom. Lo mateix s'ha de dir del Joan Senis, de l'any 1399.

Durant la segona meitat del segle surt a Saragossa un pintor, de nom Enrich de Bruselles, del qual se sab que havia pintada en un drap l'imatge de la Mare de Déu, que'l Rei li feia abonar pel preu de 16 florins d'or. Del mateix nom són un Nicolau i un Joan de Bruselles que, en 1376, es llogaren a l'Arquebisbe de Saragossa per obrar en les cases i capella del prelat Lope Ximenez. I que potser sien els mateixos que trobem a Barcelona, respectivament, en 1402 i 1393; constant del Joan que havia sigut condemnat per diferents robatoris i malifetes.

A 3 d'Agost de 1373 el Rei Ceremoniós, desde Barcelona, demanava al comte de Armanyac que donés càstic al pintor Joan de Bruges, que havia promès pintar un retaule, i, cobrades algunes quantitats, havia fugit.

Ja avançada la segona meitat del mil trescents ens topem

amb en Francesc Mulner, escultor, que treballà en la Catedral de Barcelona, i del qual sabem que pintava o perfilava els carreus de les voltes de la mateixa iglesia, vivint a Barcelona desde 1360 a 1391, i fent l'efecte que era més un escultor tallista que un imagnaire. Francesc, de Rodez, en Rouergne, fou en Pere del Lac, el qual, en 1388, pintava retaules a Illa, en el Rosselló. Una carta reial de Joan I, datada en l'any últimament citat, parla del pintor Francesc Jaco Tormo o Touno, al qual el citat Monarca desitjava que vingüés a Catalunya, per més que no consta amb certesa que arribés a realitzar-se 'l tal viatge.

Belga, de Liege, seria en Jaume Lors, del qual, en 1397, els procuradors de la confraria de Sant Eloi de Manresa devien reclamar el compliment d'un contracte, al qual aquell havia fet fallida. Francesc sembla que seria 'l Germà montserratí ermità Antoni, de Verjús, el qual, després d'haver sigut escrivà de la Cambra reial, ingressà entre 'ls que ocupaven les ermites de la santa muntanya catalana, el qual, en 1392, era recomenat pel Rei al Prior, ja que havia donat proves de sa traça, oferint dues petites pintures al monarca aragonès.

Com es veu, no hi ha entre aquestos noms, pel que'ns ha donat a conèixer en els nostres dies l'antiga documentació, cap personalitat de relleu artístic per a suposar-la exercint una influencia descissiva en la nostra pintura. Sols, pel que's refereix a Valencia, es possible adduir l'estada del florentí Guerau de Jacobo, qui ha sigut identificat amb el Guirardo Starnina. En el mateix temps hi havia també en la ciutat del Turia el germànic Marçal de Saç, el qual cal suposar que podria dur orientacions ben diverses a les italianes. Tampoc tenim noticia de la vinguda, durant el segle XIV, d'obres d'artistes forasters que excitessin de tal manera l'admiració de la gent d'aquella centuria i fessin imposar unes normes d'imitació als nostres pintors.¹

1) En la col·lecció de Lluís Plandiura es conserva un interessant retaule triptic, dedicat a Sant Vicens màrtir, obra evidentment deguda a artista italià trescentista, que presenta reduït valor documental, tota vegada que tenim entès que procedeix de regió hispana diferent de la terra catalana. En una dependència de la catedral de Barcelona es pot veure una curiosa taula, portant episodis de la vida de Sant Onofre, obra evidentment influïda per l'escola senesa, amb tot i que les llegendes que ostenta són en català, a diferencia de les del triptic de Sant Vicens, que són italianes.

No pot oblidar-se, en el punt que estem exposant, un document, datat a València als 4 de setembre de 1406, amb el qual el Rei Martí demanava al bisbe de Lleida que li fes copiar, del palau dels pontífics d'Avinyó, tota la «historia dels àngels de totes les províncies», ja que'l Monarca la volia fer-la pintar en una capella que volia fer. En l'epístola reial es demanava la remesa de la dita historia, dibuixada per un bon mestre, en pergamins.¹ Fins suposant que la tal pintura hagués de servir pel palau de Bellesguard, a Barcelona, l'encàrrec reial sembla que feia més abans referència a una exposició iconològica, sobre les gerarquies angelicals, que al mèrit artístic de la pintura.²

La miniatura, com ja hem vist, seguí orientacions artístiques molt semblants a la pintura, fent camí decididament vers l'orientació francesa; no representant res alguns llibres que'ns venien directament d'Itàlia, portats pels nostres erudits, personalitats eclesiàstiques o escolars que freqüentaren les aules d'aquella península.³

Els primers mestres pintors de vidrieres dels quals tenim no-

1) RUBIÓ i LLUCH: *Documents*, vol. I, docs. CDIV i CDV. Sembla que's fa referència a la pintura de la gran Torre del Guarda-roba del palau d'Avinyó, que'l Papa Climent VI. en 1346, havia encarregada al mestre Mateu Joanotti de Viterbo.

2) En canvi, el mateix Martí, que per lo vist era un home enamoratís de tot el que pogués excitar l'atenció, amb data dels 18 d'Agost de 1408 escrivia al Bisbe de València que havent-se enterat que aquest pontífice havia adquirit de Flandes «un retaule fort gentil», li demanava la tal pintura «per la capella que havem feta fer en lo nostre jardí del palau major». — RUBIÓ: *Documents*, vol. II, doc. CDX. — DANIEL GIRONA: *Revista de l'Associació Artis. Arqueol. Barcelonesa*, vol. VI, pàg. 303.

3) No's pot invocar, en aquest punt, la magnífica i important Bíblia de la Catedral de Girona, ja que aquest manuscrit vingué a la nostra terra durant el pontificat gironí del Bisbe Dalmau de Mur (1415-1420), abans d'ocupar les càtedres arqueiepiscopals de Tarragona i de Saragossa. Amb tot i portar els escuts del prelat, consta que amb anterioritat havia posseït el preuat manuscrit el Rei Carles V de França, dit el *Sabi*. en 1378, essent obra d'un mestre anomenat Bernardus de Mutina o de Mòdena. (VILLANUEVA: *Viage Literario*, vol. XII, pàg. 108.)

El Canonge barceloní Imbert de Llor (de Lauro) en 1263 es trobava estudiant a Avinyó de França quan encarregà que li portessin, desde son país, un volum de les Decretals. Alguns estudiants de l'Universitat avinyonesa degueren robar el volum, la qual cosa motivà les reclamacions del Canonge, el qual, per sostenir la seva pretensió, féu intervenir al Rei Jaume I, el qual, a 26 d'Agost del dit any, manà embargar els béns que posseïen en sos dominis diferents ciutadans d'Avinyó, fins a la quantitat que's judicava que valia'l llibre desaparegut. (PANSIER: *Histoire du Livre et de l'Imprimerie a Avignon*, vol. I, pàg. 48.)

ticia per documents catalans, són vinguts del nord d'Europa. Així consta de l'Enric Stancop de l'any 1376. No sembla pas del nostre país un Joan de Sant Amat, qui, en 1392, treballava en la catedral de Lleida. Són ja de principis del segle xv mestres Nicholi de Maraya i Guerau d'Alemanya. El Rei Martí, a 10 d'Octubre de 1408, sol·licitava amb les mellors formes, però no deixant d'exercir pressió, del mercader solsoní Joan Llobera, unes vidrieres que aquest havia portat de Flandes.¹

Si estem tan desproveïts de documentació que expliqui l'influència de la pintura senesa en la catalana trescentista, en canvi ens trobem amb el fet de que podria demostrar-se documentalment l'influx d'alguns italians en l'escultura i també en l'orfebreria.

Poc abans de l'any 1327 fou encarregat a un mestre pisà, el qual degué sojornar a Barcelona, el sepulcre de Santa Eularia, que avui encara pot veure-s en la cripta de la catedral de Barcelona. D'aquell artista se'n sab la procedència però no 'ns consta 'l nom, que avui 'ns interessaria prou. Els Consellers de la Ciutat comtal, amb data del 1.º de Setembre del dit any, escrivien al bisbe barceloní Pons de Gualba, el qual es trobava accidentalment a Mallorca, dient-li que si volia encarregar que se li fes en terres italianes l'ara marmoria de l'altar dedicat a la dita Santa màrtir, aleshores n'hi havia «magistrum sufficientem de partibus pissarum, magistrum videlicet sepulcri beate eulalie», no deixant de manifestar, a la vegada, que era força avinent al dit mestre fer allà la tal ara de marbre.²

1) Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, «De vidrieres i vidriers catalans», números 480, 486 i 492. — RUBIÓ: *Documents*, vol. II, doc. CDXI. — D. GIRONA: *Revista de l'A. A. Barcelonesa*, vol. VI, pàg. 304.

2) FRANCESC CARRERAS i CANDI: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, any 1913; vol. VII, pàgs. 28 i 135.

Val la pena de conèixer aquest document:

1327 (1.º Setembre). Lletre dels Consellers de Barcelona al Bisbe Pons de Barcelona, llavors estant a Mallorca. «Super eo vero pater quod in dicta littera nobis scripsistis de Centum decem florenis auri vobis per nos mittendis pro ara videlicet altaris minoris Ecclesie barchinone de saxo marmoreo excindendo et operando in partibus pisarum, paternitate vestre significamus quod deliberatione habita inter nos et cum domino Geraldo de Gualba archidiacono barchinone, vicario et fratre uestro Gesi dictam quantitatem florenorum per eum nobis mitendam hic tradere volebamus videretur expedius sibi et nobis et maioribus etiam de capitulo dicta Ecclesie, vestro meliori iudicio

En 1336, trobem que l'abat Ramon de Bianya, de Sant Joan de les Abadesses, s'havia emportat, desde la Curia Romana a les nostres terres, un tal Bernat Filippi, de Florencia, del qual, per més que'ls documents no puntualitzin bé la professió, tot indica que's traslladà aquí per esculpir la tomba del benaurat monjo Miró de Tagamanent, del qual, en 1345, va fer-se la trasllació de les seves venerables despulles en un nou sarcòfag, del qual se'n conserven elements, i entre ells l'estatua jacent del Beat Miró. A principis de 1339 estigué en el mateix monestir un altre mestre florentí, anomenat Just Joay (potser «Just di Giovanni di Florencia»).

Es també digne de nota la presència d'uns quants lapicides grecs a Mallorca en 1343, alguns dels quals vingueren a Catalunya, sabent-se així del qui fou celebradíssim escultor en Jordi de Déu, que fou esclau i ajudant del mestre Jaume Castalls. Aquest Jordi de Déu esculpí el retaule d'alabastre dedicat a Sant Esteve, que's guarda en l'iglesia de Santa Coloma de Queralt, i d'altres obres per l'estil, encarregades per les iglesies de Vallfogona de Riucorb, de Tarragona i de Cervera, on també treballà un sepulcre. El Rey Pere IV li encarregà amb gran interès unes tom-

semper saluo, quod ex quo hic magistrum sufficientem habemus de partibus pisanorum, magistrum videlicet sepulcri beate Eulalie, et possumus hic de monte judaico lapidem jaspideum nel de partibus Gerundense saxum marmoreum facere aportari, de quo, juxta uotum uestrum, poterit fieri dicta ara, quod eam non faciatis pisis fieri, uel exinde seu aliunde aportari Presertim ad vitandum periculum quod in aportando ipsum lapidem posset, prout uestra reuerenda paternitas bene nouit vestri similiter imminere. Et ex eo etiam quare cum minoribus sumptibus potuit hic fieri et procurari quam de dictis partibus pisanorum. Et quod illud quod plus decostaret ab illis partibus aportata cum equa bona et pulcra ara speratur hic per predictum magistrum fieri et formari, detur et reffundatur in aliis operibus ipsius Ecclesie Cathedralis. Deliberet ita quod uestra Reuerenda paternitas, ac rescribat quid sibi fieri placeat in predictis.»

(Deliberacions del Consell barceloni, 1326-1327, f. 58.)

Si realment aquest document es refereix a l'ara *altaris minoris Ecclesie barcinone*, es evident que no pot relacionar-se amb la construcció de l'altar major, sinó que al·ludeix directament a l'altar menor, que seria el de la cripta de la seu barcelonina. El trasllat de les reliquies de Santa Eularia i, per tant, l'inauguració de l'altar, tingué lloc a 10 de Juliol de 1339. (*Crònica del Racional de la Ciutat de Barcelona*, § 2.)

1) Demem la documentació indicada al beneficiat arxiver de Sant Joan de les Abadesses, Mn. Josep MASDEU. Es publicà en la revista *Catalana*, any V, n.º 128, de 15 d'Octubre de 1922.

Obra magnífica, d'influència itàlica, es el sepulcre del Patriarca Joan d'Aragó en la seu de Tarragona.

bes per Poblet; dient-se-li, en alguns dels documents, grec d'origen, nadiu de Messina, ciutadà de Valencia.¹

Després d'aquestes referències a escultors en més o menys procedents d'Itàlia, poden encara donar-se notícies d'argenteres de semblant origen. Així té nom italià un Mino, assajador de la moneda del Rey Jaume II, al qual s'envià a cercar a Mallorca en 1313; qui es possible identificar amb un Mino de la Seca, argenter de Barcelona, en 1320, el qual féu segells per a la família reial fins a l'any 1328, i que deu ésser també un argenter dit Mino de la Seda, el qual, en 1332, treballà unes imatges d'argent que havien de figurar en l'altar major de Poblet, monestir, que li encarregà igualment uns «calzes de plata» i un baldaquí.² Fill d'aquest devia ser el Joan de la Seda, moneder, en 1353 i 1367.³ Un Ducio es argenter del Rei Jaume II, en 1319, essent versemblant que sia una mateixa persona i el mestre Duccio o Tutxio que fa segells per la família reial aragonesa en 1320 i 1323.⁴ Un

1) JOAN SEGURA : *Gostums de Catalunya*, cap. IX. — *Gazeta Montanyesa*, 19 de Setembre de 1906. — SANPERE : *Cuatrocentistas*, vol. I, pág. 58. — RUBIÓ i LLUCH, *Documentos*, vol. II, docs. CCII, CCXII, CCXIV i CCC. — AGUSTÍ DURAN, Pàgina artística de *La Feu de Catalunya*, n.º 467. — *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, Octubre de 1922. — SANÇ CAPDEVILA : *La Cruz*, de Tarragona, 4 de Setembre de 1921.

A aquest agrupament d'artistes de l'altra part del Mediterrà que's desparramaren pels nostres reialmes, degué pertànyer-hi el mestre Esteve Rovira, pintor, al qual, en 1388, es troba a València, intervenint en l'obra d'un retaule per Toledo (*Arch. de Arte Valenciano*, desembre de 1920).

Són de notar unes certes ingerències bizantines en el retaule que fou de Santa Coloma de Queralt (*Cuatrocentistas*, vol. II, pág. 222-24), ara en poder del Comte de Fuencabardes. En el compartiment central, als peus dels dos Sants Joans, es troben agenollats tres personatges, que podrien ésser el Dalmau de Queralt, sa mare Alamanda i sa esposa Constança, la qual cosa dataria l'obra poc abans de 1364. La pintura ostenta les armes de Queralt i Rocaberti.

Demostració més aviat del comerç amb els països de llevant que d'una ingerència bizantina serien les «III posts de ymages de grecia», que trobem en l'altar major de la Mercè, de Vich, en 1405. (C. F. : *Inventaris dels not. Escayó i Poquí*). En el vol. I de *Els Trescentistes* es parla també de «ystories de Sants de figures menudes fetes a la gresca», pág. 18.)

2) BOTET : *Monedes catalanes*, vol. II, pág. 89. — SAGARRA : *Sigilografia*, vol. I, pág. 75. — *Segells del Rey Martí*. — FERRAN VALLS : *E. U. C.*, vol. IV, pág. 479. Algú dona equivocada la data documental, la que avençà d'un segle.

3) BOTET : *Obr. cit.*, pág. 115 i 143.

4) RUBIÓ : Vol. II, doc. XL. — SAGARRA : *Sigilografia*, vol. I, pág. 74. — *Segells del Rey Martí*. D'aquest argenter en degué descendir el Bartomeu Tutxio, del mateix ofici, membre del Consell de Cent barceloní, en 1386.

Tibalt Pitansa, argenter de Xalta in Campania, féu un retaule d'argent per la Reina Elionor, en 1354, treballant-lo a Narbona i a Perpinyà.¹

Al costat d'aquestos artistes i artífices argenters i escultors no's pot negar que n'hi treballaven d'altres francesos, o vinguts de llunyans països del Nort, que també ens enviaren a les nostres terres arquitectes i brodadors. Això vol dir lo complexe que resulta la qüestió de dilucidar quines foren les preeminents influències que experimentà la nostra pintura trescentista.

1) Id., id., vol. II, doc. CXV. — No consta el lloc d'origen de l'argenter perpi-nyanès, de nom Bertus Agusti o Agustini, al qual trobem en 1384 obrant segells. (SAGARRA: *Sigilografia*, pàg. 88). Tampoc consta que fos originari d'Italia el barceloní Nicolau Contestini, del qual se sab l'existència en 1394. (PUIGGARÍ: *Artistas catalanes inéditos*, serie II).

En 1330, el Rei Alfons facultava a l'argenter valencià Jaume Anglès (Anglesio) per poder tenir en son taller quatre italians perquè treballessin or i argent. (SANCHIS: *Revista de Archivos, B. y M.*, Janer-Març de 1922, pàg. 4.)

EPÍLEG

En Ferrer Bassa, en Jaume Serra, en Pere Serra, en Lluís Borrassà, en Jaume Cabrera... Veu's aquí les fites que actualment ens poden servir per tractar dels pintors trescentistes catalans.

Però un hom s'ha de preguntar si aquestes columnes miliares són suficients per delimitar el camí fet en la nostra terra per la pintura en el segle XIV.

Abans den Ferrer Bassa ens trobem mancats de noms de pintors catalans, als quals amb certesa pugui atribuir-se determinada obra, i entre 'l nostre pintor migsenès i l'aparició dels germans Serra 'ns trobem amb una llacuna que fins al present ningú pot solcar amb el segur vaixell de la documentació. Tenim noms d'artistes, posseïm velles escriptures que 'ns parlen de pintors catalans i de ses obres; en tenim diverses d'aquestes, demostratives d'una personalitat de gran relleu, però falta relacionar amb certesa aquelles amb els autors. Els arxius fins al present explorats, que no són pas tots els que deurien ser-ho, cada dia 'ns ofereixen sorpreses, que fan dalir al qui 's dedica a estudiar l'art català. L'excursionisme per un costat i la cobdícia dels traficants d'antiguitats per altre, sovint ens descobreixen ignorats retaules, que constitueixen la temptació de museus i de col·leccionistes, però manca establir el lligam que hi ha entre les troballes dels investigadors i 'ls descobriments artístics.

Falta encara molt per conèixer amb seguretat l'obra dels Trescentistes. Per això 'ns preguntem si amb el nostre treball podem haver contribuït en alguna cosa al coneixement de l'an-

tiga pintura catalana. Si 'l nostre afany no resulta estèril per a aquesta obra científica-artística i, a la vegada, eminentment patriòtica, haurem de donar-nos per ben satisfets. Als entesos toca judicar.

FINITO LIBRO
SIT LAUS ET GLORIA XPO.

QUI SCRIPSIT, SCRIBAT
ET SEMPER IN DOMINO VIVAT.

ÍNDIX ALFABÈTIC

- Abadal i de Vinyals, Ramon de, 183.
Abadesses, Sant Joan de les, 76, 176 i 366.
Abella de la Conca, 45 i 47.
 Abellà, Bartomeu, 82.
 Abetzat, Guillem, 250 i 306.
 «Abominacions judaiques», 343, 347, 349 i 351.
 Adavert, R., 113.
 Aeretjo, Pau d', 104.
 Aguiló, Estanislau, 107.
 Agustí, Bertus, 368.
 Alart, Julià Bernat, IX i 114.
 Alcan. Vegi-s Martínez de Alcan.
 Alcañiz, Miquel, 104.
 Alegre, Fra Pere, 305 i 336.
 Alemany, Joan, 87, 94, 113, 183 i 188.
 Alemanya, Guerau de, 365.
 Alexander, 114.
 Alfons d'Aragó, Infant, 143 i 318.
 Alfons II d'Aragó, 321 i 368.
 Alfons, Joan, 305.
 Ali, mestre, 85.
 Almarche, Francesc, 360.
 Aloy, mestre, 6.
 Alpartil, Fra Martí d', 3, 11 i 75.
 Amat. Vegi-s Sant Amat.
 Amatller, Teresa, 55-57, 59 i 60.
 Amargós, Jaume, 305 i 306.
 Amblart, Guillem, 114.
 Amergós, Bartomeu, 113 i 114.
 Ametller, Pere, 306.
 Amfós, Martí, 114.
 Amfós, mestre, 114.
 Amicdalus. Vegi-s Ametller.
Ampuries, Castelló de, 133.
 Anglada, Antoni, 306.
Aneu, Santa Maria d', 5.
 Angles, Jaume, 368.
 Anzizu, Sor Eularia, IX.
Aragó, 85, 93, 94 i 360.
 Arcaina, Pere. Vegi-s Der-canya.
 Archalies, Ramon de, 115.
 «Argent colrat», 87.
 Argent, Joan, 306.
 «Argentat en la pintura», 87.
 «Argenters forasters», 367 i 368.
 «Argenters», pintors, 229.
 Armantera, Pere d', 115.
 Armengol, Joan, 257.
 Arnau, mestre, 115, 160 i 173.
 «Arquitectes forasters», 368.
 «Arquitectura dels retaules», 358.
 Aru, Carlo, 361.
 Asbert, Berenguer, 115.
 «Aprentatge de pintor», 221.
 Atzua, Domingo, 337.
 «Atzur d'Acre», 89 i 234.
 «Atzur d'Alemanya», 89.
 Aulestia, Antoni, 265.
Avinyó, 312, 359-361 i 364.
Bach, Pere de, 176 i 177.
 Balaguer i Merino, Andreu, IX, 149.
 «Baldaquins gòtics», 73, 75 i 76.
 Balcells, Joan, 233.
 Baldrons, 110 i 115.
 Ballester, Simó, 306 i 307.
 Ballesteros, Antoni, 290 i 317.

- Banan, Pere, 115.
«Bancal». Vegi-s «Retaule».
- Barata, Ferran, 116.
Barata, Gabriel, 116.
Barbastre, Joan de, 274 i 307.
Barcelona, Arxiu capitular, *Missal*, 257. — Arxiu de la Corona d'Aragó, *Missals*, 255, 257, 259, 261, 325-327, 329 i 331. — *Usatges*, 258 i 265. — *Llibre dels Feus*, 266. — Arxiu Municipal, *Llibre Vert*, 274, 289, 291, 293, 318 i 333. — Junta de Museus, IX. — Museu Diocesà, 15, 17, 39, 40, 62, 63 i 65. — Museu d'Art i Arqueologia, 5, 13, 15, 48, 68, 73, 76, 196, 197 i 199. — Museu Provincial, 75. — Casa del Consell, 83. — Palau Major, 85. — Valldaura, 85. — Catedral, 363. — Sepulcre de Santa Eularia, 365 i 366. — Parroquia de Santa Anna, 47 i 50. — Iglesia de la Mercè, 77 i 79. — Monestir de Junqueres, 62. — Confraria dels pintors, 227 i 228.
- Barcelona, Francesc, 116.
Bardina, Ferrer, 116.
Baró, Joan, 103 i 116.
Baró, Pere, 76, 79, 87, 90, 94, 103, 113, 116, 117, 223 i 304.
Barot, Berenger, 118.
Barot, Guillem, 118.
Barraquer, Gaietà de, 179 i 190.
Barrau, Pere, 118.
Bas, Martí, 112.
Bassa, Arnau, 94.
Bassa, Berenguer, 118.
Bassa, Ferrer, I, 2, 75, 87, 107, 118, 119, 121, 127, 242, 261, 265, 307, 360 i 369.
Bartomeu, 117.
Batet, Joan, 307.
«Batifullers», 181, 209 i 210.
- Bedó, Ramon, 308.
Beer, Rodolf, 306, 308, 324 i 335.
Beltran, mestre, 309.
Bellmunt, Joan, 308.
Bellpuig, 125 i 127.
Benet, 127.
Berenguer. Vegi-s Fullit.
Berenguer, Arnau, 308.
Bergós, Arnau, 216.
Bernat, Fra, 305 i 308.
Bernat. Vegi-s Gonter.
Bernat, mestre, 223.
Bernat, Narcís, 128.
Bernés, Pere, 11.
Bertaux, Emili, IX, 39, 47, 360 i 361.
Bertran, Berenguer, 128.
Bertrolí, Bernat, 82.
Bertrolí, Jaume, 133.
Bianya, Ramon de, 366.
Boas, Arnau, 133, 166 i 221.
Boas, Bernat, 133.
Bofarull, A., 175.
Bofarull, Francesc de, 103, 249, 310, 323 i 331.
Boixeda, Pere de, 308.
Bolonia, Escola de, 48.
Bonnefoi, L. de, 114.
Borges, Roderic de, 133.
Borrassà, Lluís, 20, 75, 86, 90, 130, 131, 135, 137, 139, 224, 361, 369.
Borrassà, Lluç, 144 i 224.
Borrassà, Asbert, 140.
Borrassà, Francesc, 133 i 134.
Borrassà, Guillem, 134 i 137.
Borrassà, Narcís, 138.
Bosch i Barrau, Pau, 16.
Botet, Joaquim, 367.
Bramonts, Berenguer, 149 i 222.
Brau, Martí, 308.
Brehier, Lluís, 340.
Bretons, Pere de, 309.
Brocà, Guillem M. de, 265.
«Brodadors forasters», 368.
Bruges, Anfós de, 114, 149 i 362.

- Bruges, Joan de, 149 i 362.
 Brunet, Pere, 149.
 Bruxelles, Enric de, 149 i 362.
 Bruxelles, Joan de, 150 i 362.
 Bruxelles, Nicolau de, 150.
Brussel-les, Biblioteca Reial de, *Lleis Palatines*, 265, 266, 283 i 285.
Bulla d'Amunt, 19.
 Burgos, Esteve de, 150 i 362.
 Buyla, Antoni, 219.
- Cabrera, Jaume, 86, 150, 167 i 369.
 «Cadera abacial pintada», 79 i 80.
 Calaf, Berenguer, 156.
 Calçarroja, Martí, 309.
 Caldes o Cauledes, Jaume de, 310.
 Calderó, Mateu, 309 i 310.
 Calderons, Mateu, 309.
 Camprodon, Bartomeu, 156.
 Camprodon, Guillem, 156.
 Camps, Arnau de, 221.
 Canalies, Jaume, 156.
 Canelles, Miquel, 156 i 157.
 «Cànon de la Missa» (miniatures), 257.
 Canyelles, mestre, 159.
 Canyelles, Francesc, 159 i 310.
 «Capbreus rossellonesos», 274, 289 i 297.
 Capdevila, Sanç, IX, 116, 149 i 367.
 Capeille, Joan, IX, 114, 166 i 173.
 «Caplletres», 234.
 Capmany, Antoni de, 225 i 227.
 Carbonell, Guillem, 311 i 314.
 Cardona, Pere, 112, 159 i 311.
 Cardona, Constança de, 95.
Cardona, 60, 191, 193, 201 i 202.
 Carles V de França, 364.
 Carlemany, 11.
 Carreras i Candi, Francesc, IX, 93, 108, 182, 317, 365 i 366.
- «Cartografia trescentista», 290, 303, 304 i 317.
 Cartoixà. Vegi-s Saxonia.
 Casanovas, Joan de, 311.
 Casanovas, Pere de, 159.
 Casellas, Ramon, IX, 39 i 86.
 Caserras, Sant Pere de, 97.
 Casmis, Fra Martí, 312.
 Castayls, Jaume, 159, 224 i 306.
 Castellar, Arnau, 159.
 Castellar, Jaume, 222.
 Català, Albert, 312.
 Caules, Ramon de, 159.
 Cavaller, Francesc, 103.
 Cavallini, 1 i 2.
 Cel Olm, Pere, 160.
 «Cellers, Confraria de», 227 i 228.
 Cennini, Cenzo, 89, 104, 221 i 241.
Centelles, Santa Coloma de, 213 i 215.
 «Cera, imatges de», 150.
 «Cera, pintura a la», 112.
Cerdanya, 361.
 Cervera, Mateu, 160.
 Cervera, Pere, 312.
 Cervera, Ramon, 312.
Cervera, 75. — Iglesia de, 366.
 — Arxiu Municipal, *Llibre dels Privilegis*, 19, 274, 295, 336 i 366.
 Ces Illes. Vegi-s Illes.
 Ces Oliveres. Vegi-s Oliveres.
 «Cimbori» (pintats), 176. Vegi-s Baldaquins.
 Cirera, Jaume, 312 i 313.
 Cirera, viuda de Josep, 208.
 Clos, Joan del, 6, 258, 267, 313 i 315.
 Closelles, Pere de, 221.
 «Cofres i caixes pintades», 81 i 82.
 Cogunga, Pere, 160.
 Cogunya, Aleix, 160.
Coloma de Queralt, Santa. Vegi-s Queralt.
 Colomer, Guillem de, 250 i 313.

- «Colors en la miniatura», 234.
 «Colors en la pintura», 85 i 91.
 Collell, Benet, 160.
 Collells, Jaume, 313 i 314.
 Colliure, Antoni de, 314.
 Comella, Antoni, 79, 110, 160 i 314.
 Comes, Francesc, 223.
 Company, Berenguer, 160 i 165.
 Contestini, Nicolau, 368.
 «Copistes de llibres», 230.
 Corbera, Saurina de, 165.
 «Corpus, festa de», 110.
 Costa, Bernat de, 165.
 Costa, Berenguer, 314.
 Costa, Nicolau ça, 314.
 «Cortines pintades», 111.
 Conyat Barthou, S., 219.
 «Carmini», color», 89.
 Crespi, Domingo, 274, 287, 314, 317 i 319.
 Crespi, Galceran, 317.
 Cresques, Abraham, 290 i 317.
 Cresques, Jafuda, 290 i 317.
 Creus, Bernat, 165.
 Cristòfol, Francesc, 250.
 Crou, Joan, 165.
 Crou, Guillem de, 165.
 Crou, Pere, 165.
 Crou, Ramon, 82.
 Crous, Bernat, 165.
 Cruilles, Gelabert de, 104.
Cugat del Vallès, Sant. Vegi-s Vallès.
 Ça Costa, Nicolau. Vegi-s Costa.
 Ça Parra. Vegi-s Parra.
 Ça Plana, Berenguer, 209.
 Çaragossa. Vegi-s Saragossa.
 Çarrebollada. Vegi-s Zarrebollada.
 Ça Roca. Vegi-s Roca.
- Chabàs, Roc**, 343.
 Choen, Mosse, 318.
- Dalmases, Faust**, de, IX.
Damasc, 219.
- Damians i Manté, Alfons, IX.
 «Daurat en la miniatura», 234 i 241.
 «Daurat en els retaules», 47, 48, 86, 87 i 109.
 Davi, Arnau Giralt, 165.
 Davi, Bernat, 165.
 Del Clos. Vegi-s Clos.
 Dercanya, Pere, 165 i 166.
 Desdevises du Dezert, G., IX.
 Des Gou. Vegi-s Gou.
 Dese Fu. Vegi-s Feu.
 Des Perts. Vegi-s Perts.
 Des Pou. Vegi-s Pou.
 Des Puig. Vegi-s Puig.
 Des Tous. Vegi-s Tous.
 Des Torrent. Vegi-s Torrent.
 Des Vall. Vegi-s Vall.
 Deu, Jordi de, 223, 224 i 366.
 Dieulafoy, Marcel, IX.
 Domènech, Jaume, 318.
 Domènech, Pere, 258 i 263.
 «Draps de paret o de pinzell», 110.
 Duccio, 367.
 Dulcert, Angel, 290.
 Duran i Sanpere, Agustí, IX, 26, 149, 150, 160, 170, 188, 189, 209, 274, 318, 323, 333 i 367.
 Durand de Mende, 6.
- Eixarch, Garcia**, de, 166.
 Eloi, mestre, 6.
 «Endrapat». Vegi-s «Tècnica trescentista».
 Enfós. Vegi-s Anfós.
 «Enguixat». Vegi-s «Tècnica trescentista».
 «Enteixinats pintats», 83.
 Enrich II de Castella, 9, 15 i 48.
 Elionor, Reina, 226, 249, 357 i 368.
 Elionor, Reina de Navarra, 9 i 15.
Elna, Catedral, 62 i 67. —
 Claustre, 5.
 Escardon, Guillem, 181.

- Escorial*, Biblioteca, vol. I d'*Eximenis*, 277. — *Usatges*, 353 i 356.
 «Escultors forasters», 366 i 368.
 «Escultors grecs», 366 i 367.
 «Escultors pintors», 229.
 «Escuts o targes pintades», 83.
 Esteva, Berenguer, 166.
 Esteve, Pascual de, 222.
 «Estudis del natural», 353-358.
 Eximenis, Francesc, 258, 312 i 342.
 Eximenis, Maria, 79.
 «Fadrinatge dels pintors», 223.
 Fagaló, Guillem, 166 i 221.
 Fagaló, Pere, 166.
 Fanjans, Jaume, 166.
 Fareig, Bernat, 318.
 Feliu, Francesc, 24, 166, 168 i 170.
 Ferrández, Gonzalbo, 85.
 Ferrer, Antoni, 170.
 Ferrer, Arnau, 170.
 Ferrer, Bernat, 170.
 Ferrer, Francesc, 103, 171, 173 i 187.
 Ferrer, Guillem, 171.
 Ferrer, Gil, 196.
 Ferrer, Ramon, 318.
 Ferrer, Sant Vicens, 69, 306, 342 i 343.
 Ferriol, Bonanat, 318.
 Feu, Jaume des, 171.
 Feu, Ramon des, 171.
 Figuerola, 171.
 Filippi, Bernat, 366.
 «Fimbries o faules», 177.
 Finestres, Bernat de, 318 i 321.
 Finke, H., 323.
 Firens Gebaert, 361.
 «Flamand, Art», 361.
 «Florentins, pintors», 97 i 362.
 «Florentins, escultors», 365 i 366.
 «Flori de Florencia», 87.
 Floridablanca, Comte de, 95.
 Fonollet, Beatriu de, 95.
 Fontana, Guillem, 321.
 «Forasters, pintors», 362.
 Fort, Guillem, 171.
 «Francès, Art», 361.
 Frener, Ramon, 362.
 «Freners, Confraria dels», 227.
 Freser, Pere, 241 i 321.
 Fretmont, Nicolau, 75, 171 i 172.
 «Frontal d'altar de fusta», 75.
 «Frontal en tela», 110.
 Fullit, Berenguer, 308 i 321.
Gafer, 171.
 Galceran, 172 i 209.
 Galceran, Pere, 172.
 Galindo, J., 184 i 216.
 Garcia, Pelegrí, 172.
 Garrigans, Fra Jaume, 322.
 Gaucelm, Gilabert, 19, 88, 90, 172 i 173.
 Gaucelm, Paulet, 79, 87 i 173.
 Gaya, Josep, IX i 215.
 Gener, Guerau, 173.
 Genís. Vegi-s Sencenis.
 Gerona. Vegi-s Girona.
 Gil, Joan, 175, 226 i 362.
 Gil, Miquel, 82.
 Gil de Arenas, Domingo, 322.
 Gil de Castiello, Joan, 250, 266 i 322.
 Giménez Soler, Andreu, 324.
 Ginabreda, Fra Antoni, 27.
 Ginebrer, Guillem, 175.
 Giotto, 16.
 Girbal, Claudia, 134 i 137.
 Girbaut, Arnau, 250 i 322.
 Girona, Daniel, 85, 364 i 365.
 Girona, Guillem, 174 i 160.
 Girona, Pere, 174 i 227.
 Girona, Ramon, 175.
Girona, 48, 133, 134, 137, 147, 149 i 219. — Parroquia de Sant Feliu, *Missal*, 257 i 338. — Arxiu capitular, *Missal*, 257. — *Biblia*, 364.
 Glera, Fra. Fortaner de, 13 i 15.

- Golenga, Francesc, 175.
 Gongal, 82.
 Gonter, Bernat, 308, 322 i 323.
 González, Llubera, 317.
 Gou, Antoni des, 83 i 175.
 «Greus, escultors», 366 i 367.
 «Gregues, pintures», 367.
 Gras, Joan, 175.
 Gras, Pere, 82 i 175.
 «Grotesc, afició a lo», 348 i 353.
 «Guadamacils pintats», 112.
 Gualba, Pons de, 365.
 Gualter, 61 i 62.
Guardiola, 75.
 Guergori o Gregori, Rafael, 323.
 Guisla, Comtessa, 5.
Gurb, Sant Andreu de, 144.

Hartalejo, Joan Manuel de, 95.
 Heracli, monjo, 109.
 «Histories», 234.

Ibàñez, Joan, 223.
 «Iconografia tréscientista», 127, 340 i 358.
 «Iconografia dels Reis d'Aragó», 304.
 Illa, Ramon, 324.
 Illes, Joan ces, 75, 79, 87 i 175.
 «Itàlia, Influència de l'art d'», 34, 359 i 360.

Jacme, frare, 324.
 Jacobo, Gurau de, 97, 203 i 363.
 Jaume d'Aragó, Infant, 11.
 Jaume I d'Aragó, 364.
 Jaume II d'Aragó, 175, 210, 226, 249, 250, 305, 308, 309, 312, 318, 322, 323, 336, 362 i 367.
 Jaume II de Mallorca, 265 i 266.
 Jaume III de Mallorca, 79.

 Jener. Vegi-s Gener.
 Joan, mestre, 75, 176, 223 i 324.
 Joan d'Aragó, Patriarca, 366.
 Joan I d'Aragó, 16, 80, 138, 211, 216, 228, 249, 290, 308, 317, 323 i 363.
 Joan I de Castella, 9 i 15.
Joan de les Abadesses, Sant, 96, 176.
 Joanotti, Mateu, de Viterbo, 364.
 Johanni, mestre, Vegi-s Melech.
 Joay, Just, 366.
 Jordà, Antoni, 325.
 Jordà, Guillem, 314 i 324.
 Jordà, Pere, 176.
 Jordi, Francesc, 83, 156, 176 i 226.
 «Judaiques, abominacions», 343, 347, 349 i 351.
 «Jueus», 75.

Lach, Pere del, 89 i 363.
 Legenda Aurea». Vegi-s Varezze.
 Leopart, Laupart o Llopart, Berenguer, 156, 177 i 178.
 Lorenzale, Claudi, 59.
 Lores Alà, 250.
 Lors, Jaume, 75, 178 i 363.
 Loumyer, G., 88, 107 i 241.
 Lull, Ramon, 226.
 Luna, Maria de, 333.
 Lunell o Llundell, Bartomeu, 178.
 Lunell, Benet, 178.

Llabrés, Gabriel, 105 i 107.
Lleyda, 212. — Catedral, 96 i 365. — Museu Diocesà, 79 i 80. — Arxiu Municipal, *Usatges*, 265, 279 i 281.
 «Lleis palatines, Còdices de», 265, 266, 273, 274, 307 i 324.
 «Llibres d'importació», 242 i 249.

- «Llibres, reglació», 234.
 «Llibres, transport», 241.
 Llobera, Joan, 365.
 Llobet, Martí, 178.
 Lluís, mestre, 178.
- Mahomet, 85.
 Madrid, Museu Nacional, 16.
 — Biblioteca, 274.
 Magarola, Ferrer, 324.
 Mainart, Berenguer, 325.
 Mãle, Emili, 340 i 357.
 Malet, Joan, 250, 324 i 325. —
 Vegi-s Johanni i Melech.
 Mallorca, 361. — Arxiu His-
 tòric i *Llibre dels Privilegis*,
 5. — Almudaina, 103. — Ca-
 tedral, 104. — Vegi-s «Pin-
 tura».
- «Mansoneria», 229.
 Manament, Bartomeu de, 325.
 Manresa, Guillem, 93 i 179.
 Manresa, 5, 20, 75, 94, 128,
 151, 153, 155 i 157. —
 Santa Maria de l'Aurora,
 20, 21, 24, 25, 27 i 167.
 — Confraria de Totsants,
 20, 21 i 87. — Confraria del
 Sant Esperit, 23, 28, 30, 31
 i 33. — Confraria de Sant
 Eloi, 363. — Iglesia de Sant
 Domingo, 34 i 113.
 Manuel, Joana, 9 i 15.
 «Mapes» Vegi-s «Cartografia».
 Maraya, Nicholi de, 365.
 Marcet, Miquel, 222.
 Maresa, Bernat, 219.
 Maresa, Jaume i Pere, 179.
 Marmellà, 93.
 Martí l'Humà d'Aragó, 19, 82,
 111, 187, 241, 249, 303, 304,
 306, 311, 326, 336, 337 i
 364.
 Martí, Infant, 303.
 Martí, mestre, 179.
 Martínez de Alcan, Garcia,
 502 i 325.
 Martini, Simone, 361.
 Martorell, Francesc, ix, 115,
 134, 137, 149, 159, 165 i
 210.
 Martra, Antoni, 179.
 Martra, Joan, 180.
 Mas, Josep, ix, 115, 127, 165,
 172, 179, 181, 183, 186-188,
 233, 310, 324, 325, 333 i 336.
 Masdeu, Josep, ix, 115, 176,
 183 i 366.
 Massanet, Francesc, 180.
 Massó i Torrents, Jaume, 6 i
 307.
 Mateu, Joan, 75 i 180.
 Mayol, Bernat, 180.
 Mayol, Martí, 108, 180, 181,
 222, 223, 325.
 Mayol, Pere, 180, 222, 325.
 Mayer, August L., ix.
 Melech, Joan, 250, 255, 258,
 259, 325-327, 329 i 331.
 Merino, Fra Agustí, 335.
 Merlés, Benet, 181.
 Messina, 367.
 Mestre, Ramon, 314 i 331.
 Mestre, Pere, 209.
 Mestre, Simon, 336.
 «Miniatura», 364; «Colorit i
 daurat», 241.
 «Miniaturistes, pintors», 229 i
 242.
 «Miniatures historiades», 234.
 «Miniaturistes estrangers», 25
 i 249.
 «Miniatures, tècnica», 241. Ve-
 gi-s : «Llibres».
- Mino, 367.
 Mino de la Seca, 367.
 Mino de la Seda, 367.
 Miret i Sans, Joaquim, ix i
 344.
 «Mobles pintats», 79 i 80.
 Molins, Francesc, 181 i 182.
 Montcada, Elissenda de, 95.
 Moncorb, Fra Jaume, 15.
 Montflorit, Bernat, 182.
 Monreal, Eximen de, 266 i
 331.
 Montblanc, Iglesia de Sant
 Miquel, 84.

- Montserrat*, Monestir, 335. —
Llibre Vermell, 259 i 273.
 Moragas, Fidel de, IX, 138,
 149 i 178.
 Morella, mestre de, 182.
 Morera, Emili, 175.
 Morera, Antic, 182.
Morunys, Sant Llorenç dels,
 48, 53, 75 i 144.
 Moros, Pere de, 331.
 «Mosaic italià», 12.
 «Mostres o projectes», 227.
 Mulner, Francesc, 108, 182 i
 363.
 Muntadella, Arnau, 233, 331
 i 333.
 Mur, Dalmau de, 364.
 Mura, Gonçal de, 82.
 Mutina, Bernat de, 364.

 Nadal, Pere, 113 i 183.
 Nicolau, mestre. Vegi-s Xam-
 bó.

 Olers, Pere d', 183.
 «Oli de Llinós», 89, 90 i 108.
 Ollers, Bernat d', 331.
 Oliva, Bisbe, 5.
 Oliva, Jaume, 183.
 Oliver, Francesc, 183.
 Oliver, Joan, 183.
 Olivera, Pere d', 82 i 183.
 Oliver, Ramon, 332.
 Oliveres, Joan ces, 183.
 Olzina, Antoni. Vegi-s Ulzina.
 «Or». Vegi-s «Daurat».
 «Ordinacions de la Casa reial»,
 261, 266, 273, 274, 307 i
 324.
 «Orientació artística dels tres-
 centistes», 359-369.
 «Orientació iconogràfica», 340-
 358.
 Osona, Joan, 233.
 Otger, Pere, 183 i 184.

 Pagès, Ramon, 184.
 Palau, Fra Bernat, 332.
 «Paper», 233.

 Papenbroek, Daniel Van, 265
 i 266.
 Pansier, P., 306, 312 i 364.
 «Paraments de cavall pin-
 tats», 110.
París, Biblioteca Nacional,
Usatges, 265.
 Parra, Bernat ça, 112 i 184.
 Pastor i Lluís, F., 184 i 216.
 Pau, Jaume de, 80.
 Paul, 112 i 184.
Pedralbes, 20, 83, 87, 95-97,
 107, 110, 119, 121, 127,
 165, 227 i 360.
 Pedro, mestre, 184.
 Pena o Penya, Arnau de la,
 332 i 333.
 Peralta, Ramon, 185.
 Pere, mestre. Vide Galceran.
 Pelegrí, Garcia, 184.
 Peiró, Bernat, 82 i 185.
 Pelicer, Jaume, 181.
 Pere II d'Aragó, 210 i 321.
 Pere IV d'Aragó, 6, 11, 12,
 20, 79, 83, 104, 110, 123,
 149, 166, 176, 185, 222, 226,
 233, 234, 241, 249, 266, 273,
 274, 307, 311, 314, 322, 324,
 331 i 335.
 Perellada, Joan de, 185.
 Perellades, mestre, 185.
 Pereta, Andreu, 333.
 Pereta, Francesc, 333 i 334.
 «Pergamins», 233, 304 i 331.
 Peris, Miquel, 110.
 Perpinyà, mestre Joan, 89.
Perpinyà, 75, 172 i 173. — Bi-
 blioteca, *Constitucions Si-
 nodals*, 258, 269, 271 i 274;
Missal dels mercers, 250.
 Pertz, Antoni des, 185.
 Pestaller, Benet, 185.
 Pi i Arimon, Avelí, 175.
 Pucullull, Guillem, 334.
 Pie, 172, 209 i 312.
 Pijoan, Josep, 265.
 Pinós, Elionor de, 95.
 Pinyana, Francesc, 159.
 Pinyana, Llorenç, 159.

- Pintor, 186.
 Pintor, Antoni, 186.
 Pintor, Bernat, 186.
 Pintor, Berenguer, 186.
 Pintor, Ramon, 186.
 «Pintors, Confraries», 227 i 228.
 «Pintors agregats al Consell de Cent de Barcelona», 228.
 «Pintors industrials», 224 i 226.
 «Pintors forasters», 97 i 362.
 «Pintors, formació artística», 220.
 «Pintors, aprenentatge i fadrinatge», 221.
 «Pintura, tècnica trescentista», 85-112.
 «Pintura en taula», 69-91.
 «Pintura mural», 5 i 92-108.
 «Pintura al tremp», 69-108.
 «Pintura en pergami», 304.
 «Pintura en tela», 109.
 «Pintura sobre cera», 112.
 «Pintura a l'ou», 88 i 89.
 «Pintura a l'oli», 108.
 «Pintura de vidrieres», 364.
 «Pintura de miniatures», 241.
 «Pintura a Mallorca», 360.
 «Pintura a Aragó», 93, 94 i 360.
 «Pintura a València», 359.
 «Pintures gregues», 367.
 «Pintures flamenques», 364.
 Piquer, Joan, 334.
 «Pisà, Art», 361 i 365.
 Pitansa, Tibalt, 368.
 Pla, Jaume de, 186.
 Plana, Bernat ça, 186.
 Plana, Bertran, 187.
 Planas, Dalmau, 304.
 Plandiura, Lluís, 70, 207, 208 i 363.
 Poal, Romeu des, 5, 6 i 334.
 Poblet, Monestir, 367.
 Pomar, Bartomeu, 104.
 «Porpradura», 88.
 Pou, Antoni, 187.
 Pou, Bernat, 187.
 Pou, Jaume des, 187.
 Pradell, Pericot de, 233 i 332.
 Prader, Vidal, 334.
 Prohome, Joan de, 323.
Provençana, Santa Eularia, 62.
 Puig, Bernat des, 187.
 Puig, Guillem, 187.
 Puig, Roger, 187.
 Puig, Vicens, 187.
 Puig, Simó des, 79.
Puigcerdà, Sant Domingo de, 93.
 Puiggarí, Josep, 19, 23, 114, 149, 150, 160, 171, 175, 176, 178, 181, 182, 185, 189, 190, 195, 209, 307-310, 323, 324, 336, 337 i 368.
 Pujol, Pere-Arnau, 335.
 Pujol i Tubau, Pere, 1x, 60, 201 i 257.
 «Punxons dels campers», 88.
 Puy, Antoni del, 187, 222 i 223.
Queralt, Santa Coloma de, 16, 84, 87, 312, 314, 318, 324, 366 i 367.
 Ramon, mestre, 335.
 Raimond, mestre, 335.
 Ramanat, Bartomeu, 227.
 Ramon Berenguer *Cap d'estopes*, 83.
 Rebolleda, Andreu ça, 82.
 Reixach, Pere, 335.
 «Retaulers, pintors», 229.
 «Retaules, dimensions», 70-75.
 «Retaules, preus», 75.
 «Retaules, transport», 226 i 227.
 «Retaulets i quadros gòtics», 79 i 81.
 «Retrat», 1-19 i 367.
Reus, Missal de l'Arxiu Municipal, 257.
 Reys, Baruhí de, 250 i 335.
Ribesaltes, 172.
 Ricolf, Berenguer, 113 i 188.

- Rigolf, Pere, 335.
Ripoll, Missal del Monestir, 257. — Portalada, 5. — Monestir, 6. — Abat, 11.
 Rives, Jaume. Vegi-s Cresques, Jafuda.
 Rabiols, Antoni, 223.
 Roca, Berenguer ça, 188.
 Roca, Berenguer de la, 188.
 Roca, Bernat, 75 i 188.
 Roca, Jaume, 86 i 188.
 Roca, Ramon, 227.
Roda d'Aragó, 79 i 92.
Roma, Biblioteca Vaticana, *Usatges*, 265.
 Ros, Alà lo, 335.
 Roy, Llorenç lo, 335.
 Rossell, Berenguer, 188.
 Rossell, Joan, 188.
 Rotger, Joan, 188.
 Rovira, Esteve, 367.
 Rubió i Lluch, Antoni, IX, 6, 11, 19, 23, 79, 83, 103, 104, 111, 115-117, 127, 137, 149, 150, 156, 159, 166, 175, 176, 178, 179, 182, 183, 185-187, 190, 209-212, 216, 233, 241, 242, 249, 257, 266, 273, 290, 303-307, 311, 312, 314, 317, 318, 321-323, 331 i 339.
 Sanç o Sancho, Joan, 336.
 Sagarra, Ferran de, 367 i 368.
 Salandi, Dalmau, 336.
 Salat o Sebet, mestre, 188.
 Sabellas, Francesc, 189 i 221.
 Salimbeni di Sansaverino, Lorenzo, 60.
 Salinas, Pere de, 336.
 Salvà, Pere, 189.
 Salvoneres, Antoni de, 189.
 Salvatge, Guillem, 336.
 Sanchis i Civera, 81-83, 104, 166, 174, 190, 195, 216, 223, 311, 317, 337 i 368.
 Sangars, Arnau, 336.
 Sallent, Antoni, 209.
 Sant Amat, Joan de, 365.
 Santacrou, Guillem de, 165.
 Sanpere i Miquel, Salvador, v, etc.
 Sans, Ramon, 336.
 Saragossa, Llorenç, 79, 86, 87, 189, 190, 215 i 226.
Saragossa, Museu, 12 i 79. — Monestir del Sant Sepulcre, 60, 75 i 202. — Castell de l'Aljaferia, 85.
 «Sarcòfags pintats», 79.
 Sarret i Arbós, Joaquim, IX, 23, 27, 28, 114, 133, 156, 170, 178, 180, 182 i 216.
 Sarroca, Berenguer, 209.
 Saxonia, Landulf de, 342.
 «Scriptorium», 230.
 Schiff, Robert, 59 i 60.
 Seda, Joan de la, 367.
 Seda, Mino de la, 367.
 Segura, Joan, IX, 16, 87, 170, 175, 180, 312, 314, 318, 324 i 334.
Selva del Camp, 195.
 Sellers, pintors, 82, 83 i 227.
 Sena, mestre, 190.
 Sena, Antoni, 362.
 Senís, Joan, 362.
 Sencenis o Sent Genís, Joan, 190 i 223.
 Sent Genís, Jaume, 195.
 «Senès, Art», 361.
 Senís, Joan, 190.
 Senís, Pau de, 190.
 «Series iconogràfiques dels Reis d'Aragó», 304.
 Serra, Angelina, 28 i 201.
 Serra, Jaumet, 28 i 201.
 Serra, Jaume, 12, 15, 16, 28, 60, 61-68, 75, 87, 88, 190, 191, 193, 195, 197, 201, 209, 227, 343, 345-347 i 361.
 Serra, Joan, 209.
 Serra, Pere, VII, 12, 15, 16, 20-28, 65, 75, 87, 88, 94, 195, 197, 199, 201, 208, 209, 227, 361 i 369.
 Serra i Boldú, Valeri, 127.
Seu d'Urgell, Missal dels Beneficiats, 243 i 257. — Mis-

- sal del Bisbe Galceran de Vilanova*, 245, 247, 251 i 257.
 — Catedral, 79.
 «Siena, pintura de», 360.
Sinai, Monestir de Santa Caterina, 217 i 219.
 Simó, 175.
Sixena, Monestir, 13, 15, 79, 85, 97, 99, 196, 197, 199, 202, 203, 205, 343 i 347.
 Solà, Bartomeu, 209.
 Solà, Fortià, IX, 215.
 Socós, Santa Maria del, 77 i 79.
 Soler i March, Alexandre, IX i 156.
 Soler, Bartomeu, 140 i 143.
 Soler, Bernat, 156.
 Soler i Palet, Josep, IX i 68.
 Soler, Juli, 93.
 Soler i March, Leonci, IX.
 Soler, Peric, 337.
Solsona, 150. — Museu Diocesà, 60 i 193.
 Stancop, Enric, 365.
 Starnina, 209.
 Starnina. Vegi-s Jacobo, Gue-rau de.
 Suchier, Hermann, 312 i 313.
 Tallada, Jaume, 223.
Tarragona, Museu, 19, 303 i 304. — Catedral, 366. — Iglesia de Framenors, 138.
 «Tècnica trescentista», 221.
Terrassa, Santa Maria de, 93. — Sant Pere, 93, 143, 145, 147 i 148.
 Terreni, Pere, 87 i 210.
 Texeda, 209.
 Thaus, Garcia de, 337.
 Timor, Guillem, 210.
Tobed, 15.
 Tolosa, Bernat de, 250, 305, 308 i 337.
 Tormó i Monzó, Elies, 304
 Tormo, Jaco, 363.
Tortafà, 76.
 Tortafaig, Joan, 338.
 Torra, Andreu de la, 210.
 Torras i Bages, Josep, 359.
 Torrella, Jaume, 210.
 Torrent, 171.
 Torrent, Ramon, 210, 303, 337 i 338.
 Torrents, Bernat, 87 i 211.
 Torrents, Celestí, 337.
 Torrents, Pere, 82 i 211.
 Tortosa, Fra Martí, 312.
Tortosa, 181 i 215. — Arxiu Capitular, 339. — Monestir de Santa Clara, 43 i 47.
 Touno, Jaco, 16 i 19.
 Tous, Bernat des, 181.
 «Transport dels retaules», 226 i 227.
 Trave o Treveris, Arnau, 338.
 Truyols, Bernat, 258, 263 i 338.
Tunis, Bei de, 362.
 Tuno o Tormo, Jacob, 211.
 Tutxio, 357.
 Ubach, Dom B., 219.
 Ulzina, Antoni, 110 i 212.
 «Universitats concorregudes pels estudiants catalans», 242.
 Vacandard, E., 334.
 «Vaixella de fusta pintada», 82.
Valencia, 79, 103, 104, 361, 363, 364. — Arxiu Capitular, *Missal*, 257. — Arxiu Municipal, *Consolat de Mar*, 287, 317 i 319. — influencia italiana», 360.
 Vall, Joan des, 338.
Vallbona de les monges, 345 i 351.
 Valdebriga i Valldebrica, Pere de, 16, 75, 87, 179, 212, 214 i 215.
 Valldigna, Abat de, 338 i 339.
Vallès, Sant Cugat del, Retau-le, 15, 39, 40, 41 i 47. — *Missals*, 255, 257, 259, 325-327, 329 i 331.

- Valls, Domènec, 79, 112, 189, 215 i 216.
 Valls, Ferran, 367.
Valls, 75. — Iglesia de Sant Joan, 138.
 Var, Violant de, 249.
 Varezze, Jaume de, 341, 345 i 353.
 Vellber, Bernat, 127.
 Venturi, Adolf, 48.
 Veray, Berenguer, 339.
 Verdera, Nicolau, 86.
 Verins, Verius o Verjus, Antoni de, 80, 216 i 363.
 Viader, Pere, 216.
Vich, 159, 160, 202, 207 i 208. — Museu Episcopal, 6, 11, 34, 35, 37, 39, 71, 75, 76, 79, 84, 87, 123, 124, 127, 130, 131, 135, 139, 141, 151, 162, 163, 258, 263, 267, 274, 275, 289, 290, 299, 301, 312, 313, 318, 338, 353 i 355. — Monestir de Santa Clara, 75, 131, 135, 139, 141, 143 i 144. — Claustre de la Catedral, 95. — Confraria dels pintors, 227 i 228. — Iglesia de la Mercè, 367. — Confraria de Sant Gabriel, 28.
 Vidal, Pere, IX, 83, 90, 113, 114, 117, 118, 133, 160, 173, 177, 179, 180, 188, 216 i 223.
 Vidau, Vegi-s Bedó.
 «Vidrieries de colors», 112.
 «Vidrieries de Flandes», 365.
 Vilacalvo, Cap de, 16 i 212.
Vilafranca del Penedès, II. — Iglesia de Santa Maria de, 104.
 Vilanova, Galceran de, 19, 245, 247, 251 i 257.
 Vilanova, Marc de, 216, 217 i 219.
 Vilardell, Pere, 219 i 335.
Vilatorada, Sant Joan, Cantoral, 305 i 306.
 Vilella, Joan, 48, 94, 107 i 219.
 Villanueva, Jaume, 181, 190, 335 i 364.
 Villaumbrales, Ferran de, 250 i 339.
 Vives, Joan, 339.
 Voragine. Vegi-s Varezze.
 Xambó, Nicolau, 339.
Xàtiva, 233.
 Ximènez, Lope, 362.
 Zaragossa. Vegi-s Saragossa.
 Zarrebollada, Joan, 223.
 Zel Olm. Vegi-s Cel Olm.

TAULA DE LES FIGURES

	Pàgs.
Fig. 1. — Retrat de <i>Fra Martí d'Alpartil</i> (Saragossa : Museu Provincial)	3
Fig. 2. — Retrat d' <i>Enric de Trastamara</i> i de son fill Joan (Saragossa)	8
Fig. 3. — Retrat de <i>Joana Manuel</i> i de sa filla Elionor (Saragossa)	9
Fig. 4. — Retrat de <i>Fra Fortaner de Glera</i> , comanador de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona) . . .	13
Fig. 5. — Retrat d'un <i>clergue</i> posat als peus de Sant Vicens màrtir (Museu Diocesà de Barcelona)	17
Fig. 6. — PERE SERRA, Retaule del <i>Sant Esperit</i> (Santa Maria de Manresa)	21
Fig. 7. — PERE SERRA, <i>La Pentecostés</i> , compartiment central del retaule del Sant Esperit (Santa Maria de Manresa)	25
Figs. 8 i 9. — PERE SERRA, Detall del retaule del Sant Esperit (Manresa)	30 i 31
Fig. 10. — PERE SERRA, <i>Sant Bartomeu i Sant Bernat de Claraval</i> (Museu Episcopal de Vich)	35
Fig. 11. — PERE SERRA (atribuït), <i>Verònica de la Mare de Déu</i> (Museu Episcopal de Vich)	37
Fig. 12. — PERE SERRA (atribuït), Retaule de <i>Totsants</i> , de Sant Cugat del Vallès (Museu Diocesà de Barcelona) .	40
Fig. 13. — PERE SERRA (atribuït), <i>La Mare de Déu i àngels</i> (Museu Diocesà de Barcelona)	41
Fig. 14. — PERE SERRA (atribuït), Compartiment central del retaule de Santa Clara, de Tortosa	43
Fig. 15. — PERE SERRA (atribuït), Retaule de la <i>Mare de Déu</i> (Abella de la Conca)	45
Fig. 16. — PERE SERRA (atribuït), <i>Devallament del Sant Esperit</i> (Parroquia de Santa Anna, de Barcelona)	50-51

	Pags.
Fig. 17. — PERE SERRA (atribuït), <i>Devallament del Sant Esperit</i> (Parroquia de Sant Llorenç dels Morunys) . . .	53
Fig. 18. — PERE SERRA (atribuït), <i>Sant Nicolau de Bari</i> (Collecció Amatller, de Barcelona)	55
Fig. 19. — PERE SERRA (atribuït), <i>Dos episodis de la vida de Sant Nicolau de Bari</i> (Collecció Amatller, de Barcelona).	57
Fig. 20. — PERE SERRA (atribuït), <i>Resurrecció de Tabitha</i> (Collecció de R. Schiff, de Pisa)	59
Fig. 21. — SERRA (atribuït), <i>Retaule de Sant Esteve</i> (Gualter).	61
Fig. 22. — SERRA (atribuït), <i>Sant Vicens, diaca, i Calvari</i> (Museu Diocesà de Barcelona)	62
Fig. 23. — SERRA (atribuït), <i>Sant Jaume, Apòstol, i Calvari</i> (Museu Diocesà de Barcelona)	63
Fig. 24. — SERRA (atribuït), <i>La Mare de Déu, Santa Eulària i Sant Benet</i> (Museu Diocesà de Barcelona)	65
Fig. 25. — Retaule de <i>Sant Tomàs Apòstol</i> (Collecció Plandiura, de Barcelona)	70
Fig. 26. — Frontal dedicat al <i>Naixement de Crist</i> (Museu Episcopal de Vich)	71
Fig. 27. — Baldaquí (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)	73
Fig. 28. — Baldaquí (Museu Episcopal de Vich)	76
Fig. 29. — Caixa policromada de les relíquies de Santa Maria del Socós (Iglesia de la Mercè de Barcelona) .	77
Fig. 30. — Cadira abacial de Sixena (Museu Diocesà de Lleyda)	80
Fig. 31. — Enteixinat del Castell de Santa Coloma de Queralt	84
Fig. 32. — Pintura mural de Sant Pere de Terrassa	94
Fig. 33. — Pintura mural sobre un sepulcre del claustre de Pedralbes	96
Fig. 34. — Sala capitular del monastir de Sixena	97
Figs. 35 i 36. — Detall de les arcades de la sala capitular de Sixena	99 i 101
Fig. 37. — Pintura mural del tester de la sala capitular de Sixena	103
Fig. 38. — Pintura mural de la sala capitular de Sixena .	105
Fig. 39. — FERRER BASSA (1346), Detall del <i>Naixement del Salvador</i> (Pedralbes)	119

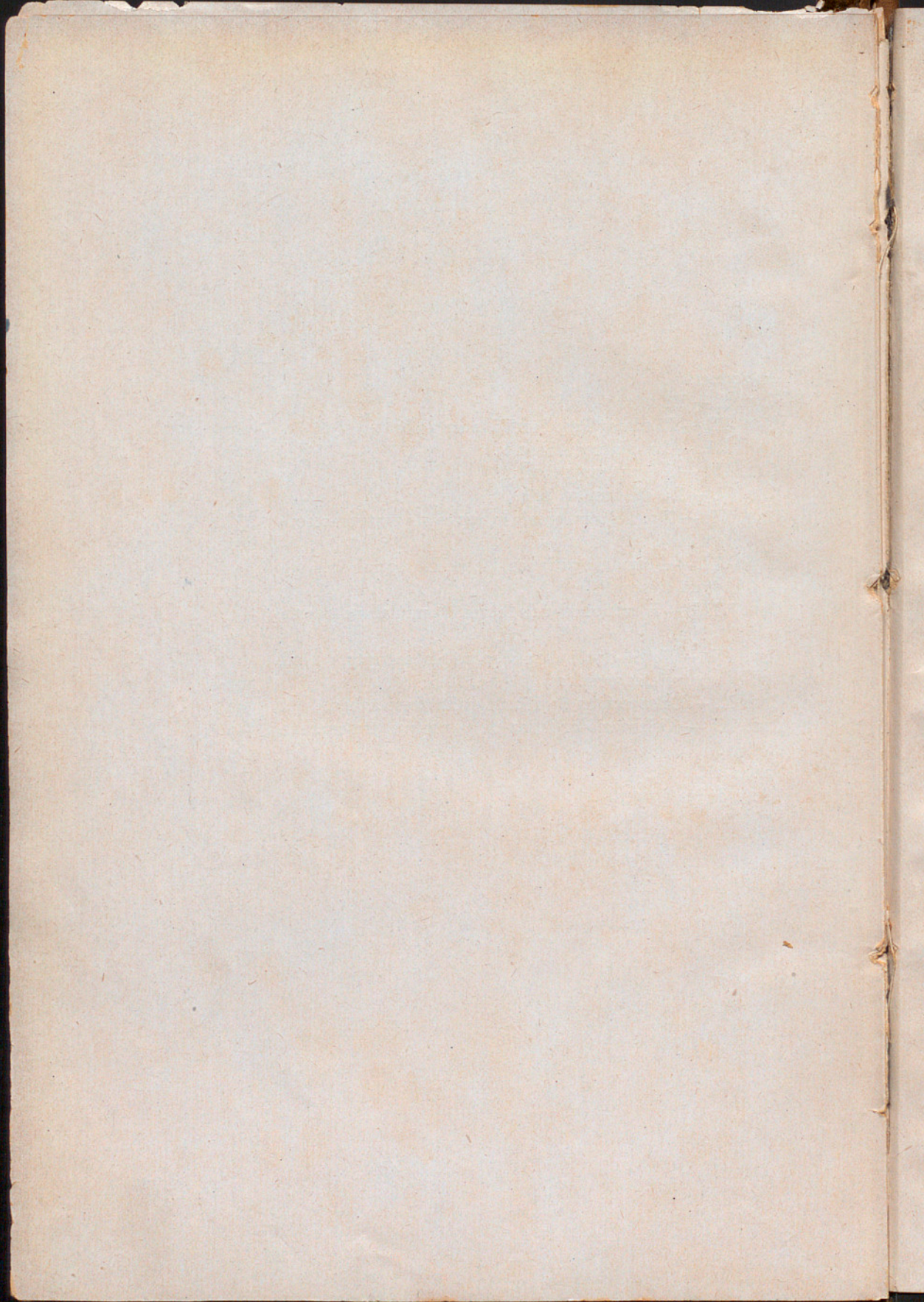
- Fig. 40. — FERRER BASSA (1346), Detall de la *Coronació de la Verge* (Pedralbes) 121
- Fig. 41. — FERRER BASSA (atribuït), *Sant Bernat de Clavaval, apaivagant una tempestat* (Museu Episcopal de Vich). 123
- Fig. 42. — FERRER BASSA (atribuït), *Sant Bernat de Clavaval, guarint una possessa* (Museu Episcopal de Vich) 124
- Fig. 43. — FERRER BASSA (atribuït), *La Coronació de la Verge Maria* (Iglesia de Bellpuig) 125
- Fig. 44. — LLUÍS BORRASSÀ (1415), *La curació del rei Abgar* (Museu Episcopal de Vich) 131
- Fig. 45. — LLUÍS BORRASSÀ (1415), *Sant Miquel Arcàngel i la Mare de Déu de l'Esperança* (Museu Episcopal de Vich). 135
- Fig. 46. — LLUÍS BORRASSÀ (1415), *Sant Francesc i les tres Ordres* (Museu Episcopal de Vich) 139
- Fig. 47. — LLUÍS BORRASSÀ (1415), *El Calvari* (Museu Episcopal de Vich) 141
- Fig. 48. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït), *Calvari* (Sant Pere de Terrassa) 143
- Fig. 49. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït), *Resurrecció del Tabitha* (Sant Pere de Terrassa) 145
- Fig. 50. — LLUÍS BORRASSÀ (atribuït), *Sant Domènec i ls Albigesos* (Girona) 147
- Fig. 51. — JAUME CABRERA, *Jesús devallat de la Creu* (Santa Maria de Manresa) 151
- Fig. 52. — JAUME CABRERA (1406), *Entrada dels justificats al Cel* (Santa Maria de Manresa) 153
- Figs. 53 i 54. — JAUME CABRERA (1406), Bancal del retaule de *Sant Nicolau de Bari* (Santa Maria de Manresa) 155 i 157
- Fig. 55. — JAUME CABRERA (atribuït), *La Mare de Déu i àngels músics* (Museu Episcopal de Vich) 162 - 163
- Fig. 56. — JAUME SERRA (1375), *La Pentecostés* (Cardona) 191
- Fig. 57. — JAUME SERRA (1375), *Baptisme del Salvador i l'Anunciació* (Museu Diocesà de Solsona) 193
- Fig. 58. — JAUME SERRA (atribuït), Retaule de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona) 196
- Fig. 59. — JAUME SERRA (atribuït), *La Verge i el Nen Jesús*, del retaule de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona). 197

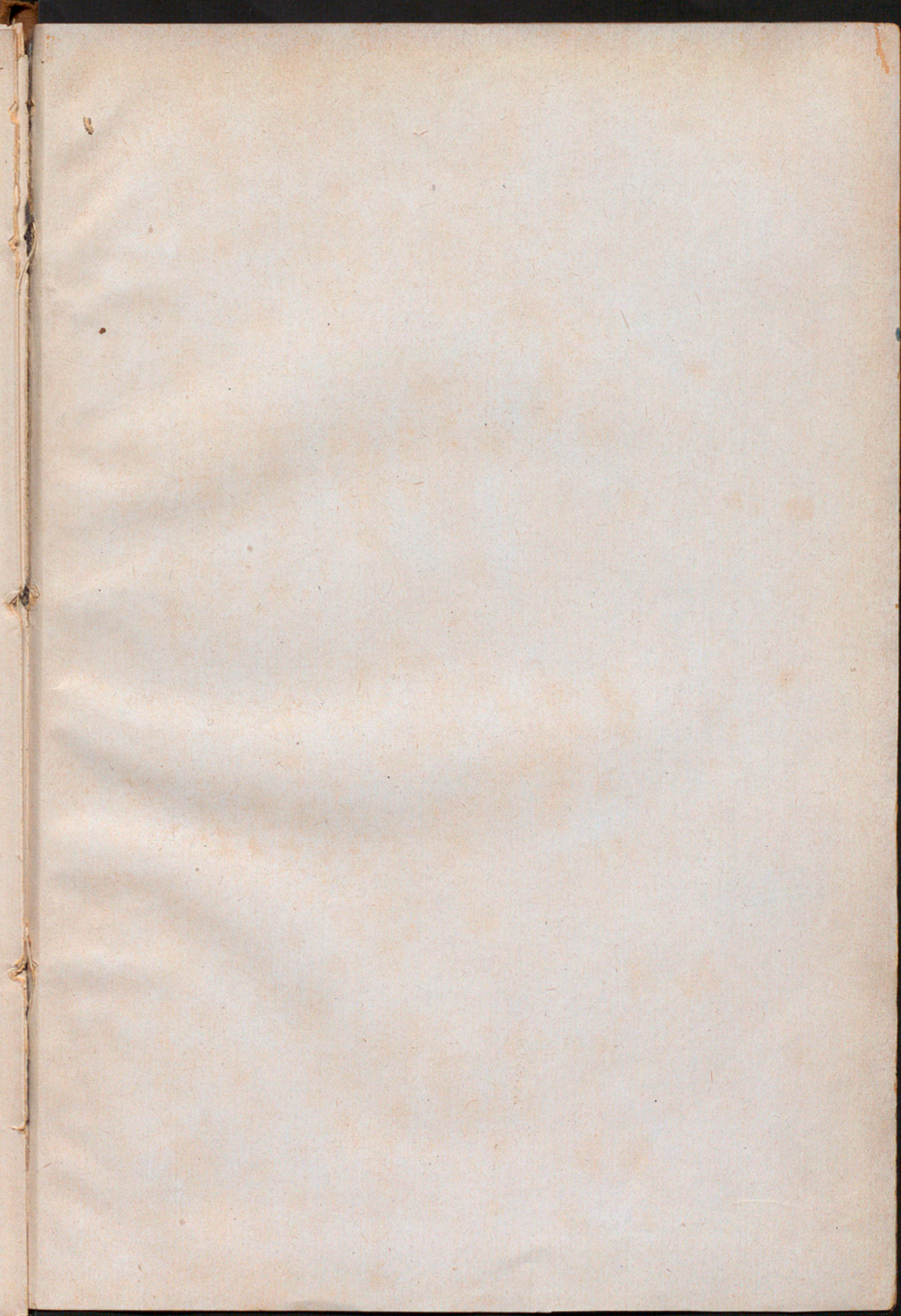
	Pàgs.
Fig. 60. — JAUME SERRA (atribuït), <i>Calvari</i> , del retaule de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona) . . .	199
Fig. 61. — JAUME SERRA (atribuït), <i>L'Anunciació</i> , del retaule de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona).	303
Fig. 62. — JAUME SERRA (atribuït), <i>La Coronació de la Verge</i> , del retaule de Sixena (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona)	205
Fig. 63. — JAUME SERRA (atribuït), <i>Calvari</i> (Museu Episcopal de Vich)	207
Fig. 64. — JAUME SERRA (atribuït), <i>La Mare-de-Déu de la Llet</i> (Col·lecció Plandiura, de Barcelona)	208
Fig. 65. — MARCH DE VILANOVA (?), <i>Santa Caterina</i> (Monestir del Sinai)	217
Figs. 66 i 67. — <i>Missal</i> (Arxiu parroquial de Sant Feliu, de Girona)	231 i 235
Figs. 68 i 69. — <i>Missal</i> (Arxiu capitular de Girona)	237 i 239
Fig. 70. — <i>Missal</i> (Arxiu dels beneficiats de la Seu d'Urgell)	243
Figs. 71, 72 i 73. — <i>Missal del bisbe Galceran de Vilanova</i> (Arxiu capitular de la Seu d'Urgell)	245, 247 i 251
Fig. 74. — <i>Missal</i> (Arxiu capitular de Barcelona)	253
Fig. 75 i 76. — JOAN MELEC, <i>Missal</i> (Arxiu de la Corona d'Aragó)	255 i 259
Fig. 77. — <i>Missal</i> (Arxiu de la Corona d'Aragó)	261
Fig. 78. — BERNAT TRUYOLS, (1354) <i>Evangelisari</i> (Museu Episcopal de Vich)	263
Fig. 79. — <i>Rationale Divinorum Officiorum</i> (1331) (Museu Episcopal de Vich)	267
Figs. 80 i 81. — <i>Constitucions Sinodals d'Elna</i> (Biblioteca Municipal de Perpinyà)	269 i 271
Fig. 82. — <i>Llibre Vermell</i> (Montserrat)	273
Fig. 83. — <i>Breviari</i> (1410) (Museu Episcopal de Vich)	275
Fig. 84. — <i>Llibre I del Cristià</i> , de Fra Francesc Eximenis (Biblioteca de l'Escorial)	277
Figs. 85 i 86. — <i>Usatges</i> (Arxiu Municipal de Lleyda).	279 i 281
Figs. 87 i 88. — <i>Lleis Palatines de Jaume II de Mallorca</i> (Biblioteca Reial de Brusselles).	283 i 285
Fig. 89. — DOMÈNEC CRESPI (1409), <i>Consulat de Mar</i> (Arxiu Municipal de València).	287

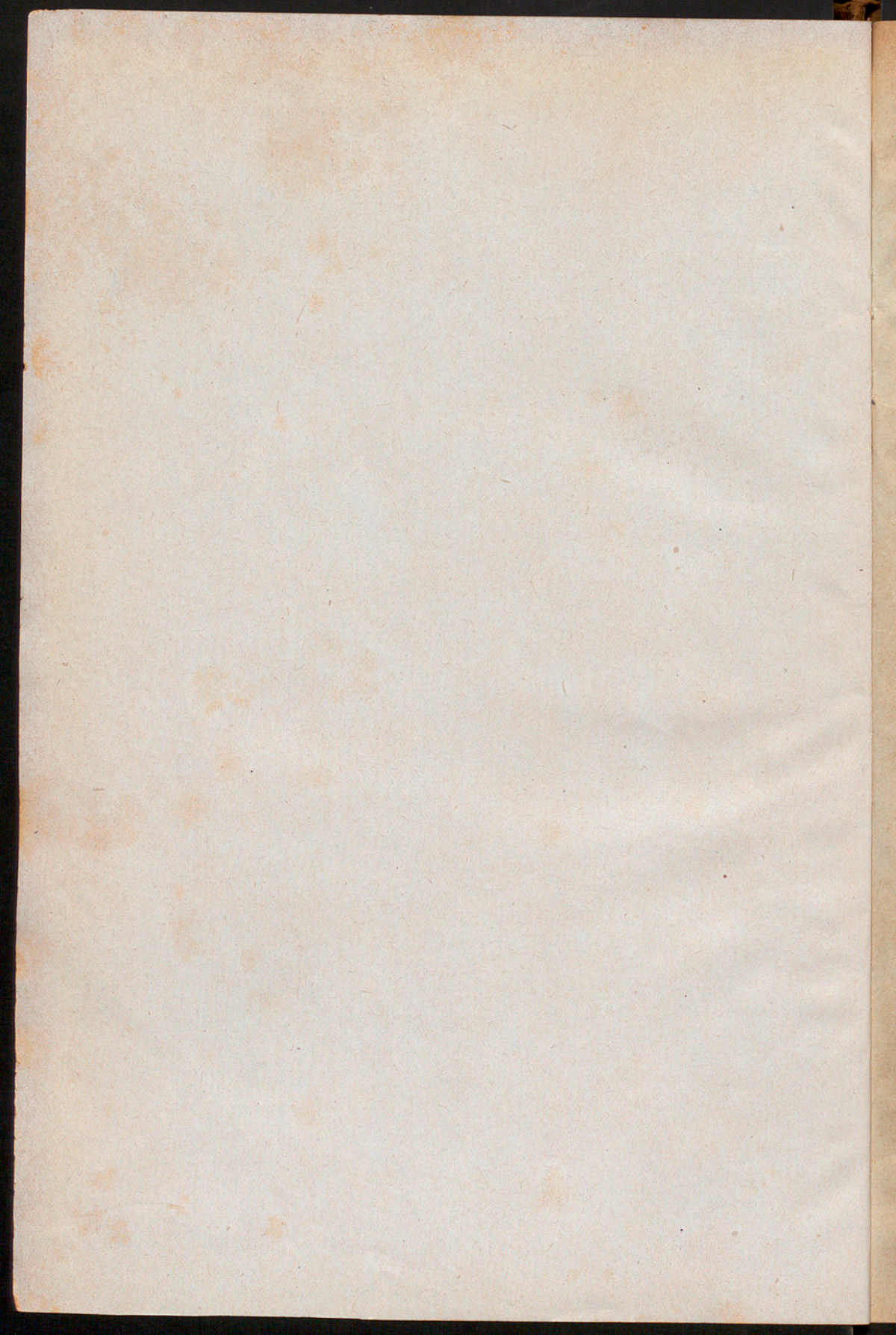
	Pàgs.
Fig. 90. — <i>Llibre Verd primitiu</i> (Arxiu Municipal de Barcelona)	289
Figs. 91 i 93. — <i>Llibre Verd</i> (Arxiu Municipal de Barcelona).	291 i 293
Fig. 93. — <i>Privilegis de Cervera</i> (Arxiu Municipal de Cervera)	295
Fig. 94. — <i>Capbreus rossellonesos</i> (Biblioteca Municipal de Perpinyà)	297
Fig. 95. — <i>Regula Sancti Augustini</i> (Museu Episcopal de Vich)	299
Fig. 96. — <i>Document de l'any 1342</i> (Museu Episcopal de Vich).	301
Fig. 97. — <i>Rull geneològic. Detall</i> (Museu Provincial de Tarragona)	303
Fig. 98. — JAUME CIRERA (atribuït, 1418), <i>Miniatura</i> (Col·lecció H. Suchier)	313
Fig. 99. — JOAN DEL CLOS (1331), <i>Miniatura</i> (Museu Episcopal de Vich)	315
Fig. 100. — DOMÈNEC CRESPI (1409), <i>Consolat de Mar</i> (Arxiu Municipal de València)	319
Figs. 101, 102 i 103. — JOAN MELEC, <i>Missal</i> (Arxiu de la Corona d'Aragó)	326, 327 i 329
Figs. 104, 105, 106 i 107. — JAUME SERRA (atribuït), <i>Abominacions jueves</i> (Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona).	343, 345, 346 i 347
Fig. 108. — <i>Antipendi dedicat a l'Eucaristia</i> (Museu Provincial de Barcelona)	349
Fig. 109. — <i>Antipendi dedicat a la Mare de Déu</i> (Museu Provincial de Barcelona)	351
Fig. 110. — <i>Els damnats en el judici final</i> (Museu Episcopal de Vich)	354
Fig. 111. — <i>L'adquisició de les relíquies de Sant Martí de Tours</i> (Museu Episcopal de Vich)	355
Fig. 112. — <i>Il·lustració d'uns Usatges</i> (Biblioteca de l'Escolar)	356

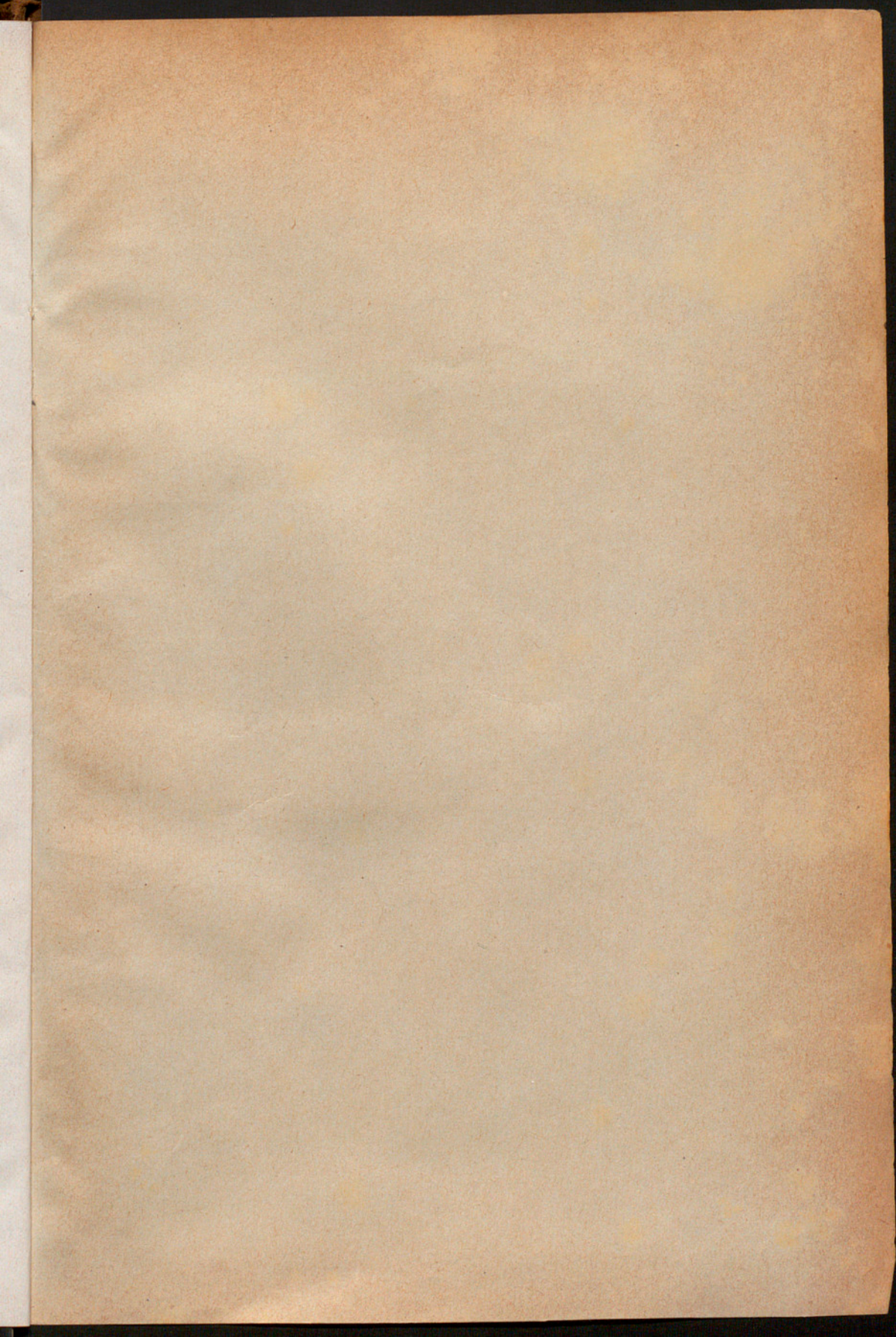
TAULA DE MATERIES

	Pàgs.
Introducció	V
CAP. I. — El retrat	I
CAP. II. — El pintor Pere Serra i la seva obra	20
CAP. III. — La pintura en taula	69
CAP. IV. — La pintura mural	92
CAP. V. — La pintura en tela	109
CAP. VI. — Notes documentals relatives als pintors trescentistes	113
CAP. VII. — Formació artística i condició social dels pintors trescentistes	220
CAP. VIII. — L'escriptura dels llibres i la miniatura trescentista	230
CAP. IX. — Notes documentals sobre els escriptors i miniaturistes catalans	304
CAP. X. — Orientacions de l'iconografia trescentista.	340
CAP. XI. — Orientació artística de la pintura trescentista.	359
Epíleg	369
Índex alfabètic.	371
Taula de les figures	383

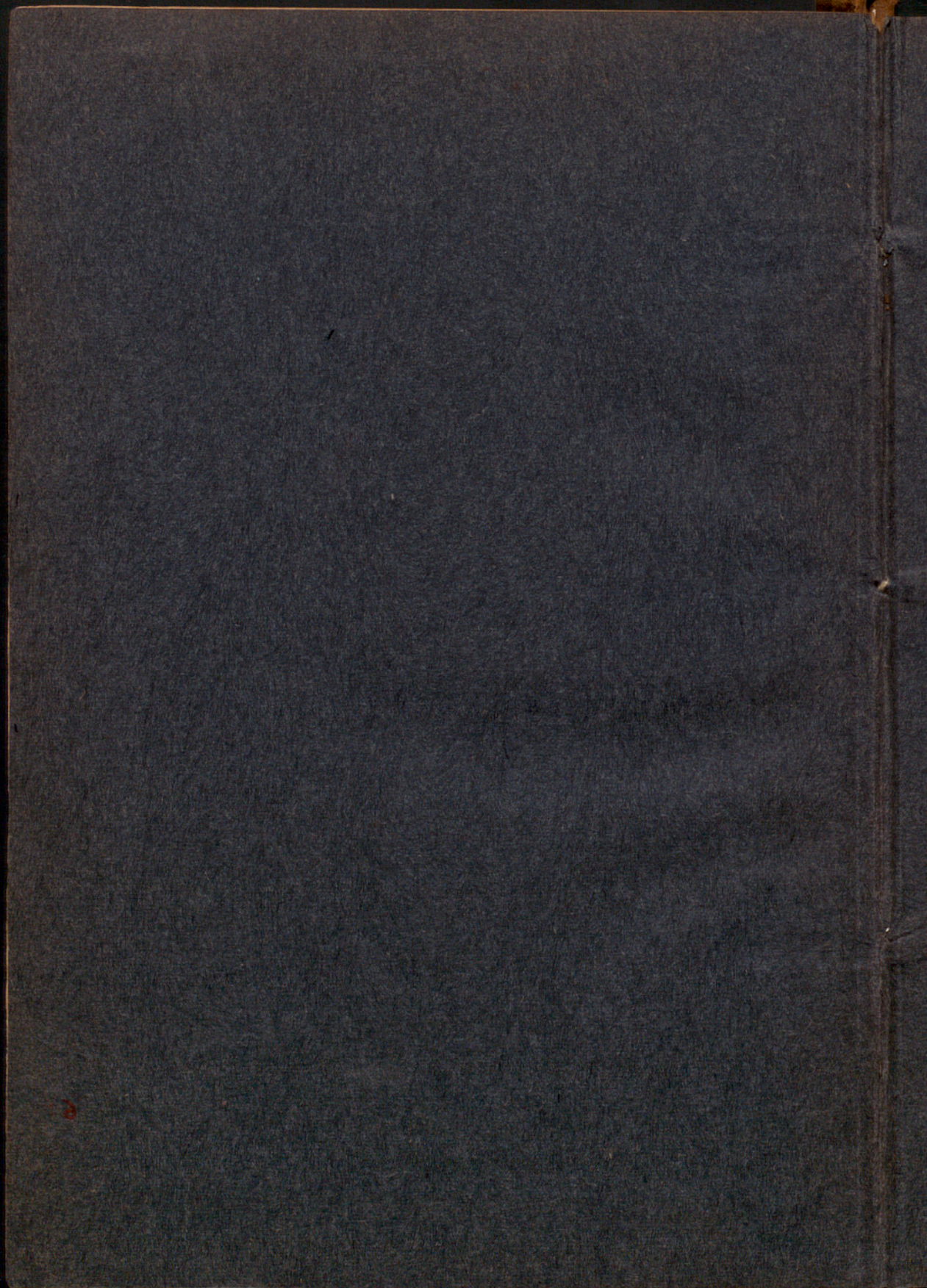

PIN (13-15) [CAT] "1300" 1924. Gud.

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.º Registro: 561.1

Signatura: Pint.

got.

Sala X

Armario DB:B

Estante 1489

Els
TRESCENTISTES
Catalans

II

PIN(13-15)[CAT] 1300 1924. Gued